

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PROBLEMATIKA ZAGOTAVLJANJA POKOJNIN
V SVETU IN PRI NAS

Ljubljana, november 2008

MATEJ MESAR

IZJAVA

Študent MATEJ MESAR izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. ALEŠA S. BERKA, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 25.11.2008

Podpis: _____

VSEBINSKO KAZALO

UVOD	1
1 ČAS ZA NOVE POKOJNINSKE REFORME	2
1.1 STARANJE EVROPE IN PREOBREMENJENOST JAVNEGA STEBRA	2
1.2 POKOJNINSKE REFORME IN SISTEMI V IZBRANIH EVROPSKIH DRŽAVAH	4
1.2.1 POKOJNINSKI SISTEM NA NIZOZEMSKEM	4
1.2.2 POKOJNINSKI SISTEM V VELIKI BRITANIJU	6
1.2.3 POLJSKI POKOJNINSKI SISTEM	7
1.2.4 POKOJNINSKI SISTEM V ŠVICI	9
2 POKOJNINSKA REFORMA V ČILU	11
2.1 JAVNI SISTEM PRED REFORMO IN NJEGOVE SLABOSTI	11
2.2 TRANZICIJA	12
2.3 FINANCIRANJE PREHODA NA NOV SISTEM	13
2.4 ČILSKI POKOJNINSKI SISTEM PO REFORMI	13
2.5 DELOVANJE NOVEGA SISTEMA	16
2.5.1 VLOGA DRŽAVE IN REGULACIJA	16
2.5.2 SEŠTAVA PORTFELJEV	16
2.5.3 VIŠINA POKOJNIN IN DONOSI	17
2.5.4 VIŠINA PLAČ IN POKRITOST POKOJNIN V NOVEM SISTEMU	18
2.5.5 STROŠKI PREHODA NA NOV SISTEM IN VPLIVI NA JAVNI PRORAČUN	19
2.6 VPLIV NOVEGA SISTEMA NA GOSPODARSTVO	20
2.6.1 VARČEVANJE	20
2.6.2 RAZVOJ FINANČNIH TRGOV	20
2.7 PROBLEMI SISTEMA	21
2.7.1 ADMINISTRATIVNI STROŠKI	21
2.7.2 PROBLEM OMEJITVE DONOSOV	22
2.7.3 PRITISKI NA DRŽAVNO BLAGAJNO	22
2.7.4 POLITIČNI VIDIK	22
2.7.5 ADMINISTRATIVNE NAPAKE SISTEMA	22
2.8 KAJ JE TREBA ŠE POSTORITI?	22
3 POKOJNINSKA REFORMA V SLOVENIJI	23
3.1 DOKLADNI IN KAPITALSKI SISTEM POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA	26
3.2 TRISTEBRNI SISTEM	27
3.3 POKOJNINSKI NAČRT	28
3.4 IZVAJALCI POKOJNINSKEGA NAČRTA	29
3.4.1 POKOJNINSKA DRUŽBA	30
3.4.2 ZAVAROVALNICA	30
3.4.3 VZAJEMNI POKOJNINSKI SKLADI	31
3.4.4 DAVČNI VIDIK	32
4 PRIHODNOST SLOVENSKE UREDITVE	33
SKLEP	36
LITERATURA IN VIRI	38
PRILOGE	42

KAZALO SLIK, TABEL IN PRILOG

A. SLIKE

Slika 1: Sistem treh pokojninskih stebrov (OECD metodologija).....	3
Slika 2: Vrednost sredstev v pokojninskih skladih (v mio USD).....	17
Slika 3: Gibanje donosov pokojninskih skladov in čilskega finančnega trga.....	18
Slika 4: Gibanje števila aktivnih zavarovancev in prejemnikov pokojnin.....	19
Slika 5: Število aktivnih zavarovancev in upokojencev ter razmerje med aktivnimi zavarovanci in upokojenci.....	24

B. TABELE

Tabela 1: Bruto starostne pokojnine in davčni prihodki iz pokojninskih prejemkov (% BDP)....	6
Tabela 2: Število zavarovancev pri izvajalcih dodatnega pokojninskega zavarovanja in vrednost sredstev, ki jih imajo v upravljanju.....	30
Tabela 3: Vzajemni pokojninski skladi v Sloveniji.....	31

C. PRILOGE

Priloga 1: Razmerje med prebivalstvom, starim 65 let in več, in prebivalstvom, starim med 15 in 64 let, v letu 2003 in projekcije za leti 2025 in 2050.....	42
Priloga 2: Največji pokojninski skladi v starem čilskem sistemu in njihovi tržni deleži do leta 1979.....	43
Priloga 3: Slovenski pokojninski sistem.....	43
Priloga 4: Izvajalci prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja.....	44
Priloga 5: Stopnja zaposlenosti starejših delavcev (starostna skupina 55–64 let) v letu 2005....	45
Priloga 6: Delež javnih sredstev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (% BDP).....	46

UVOD

V človeški naravi je, da se staramo in da se iz aktivne vloge v družbi postopno umikamo ter tako prepuščamo svoj družbeni položaj mlajšim, ki nas bodo nadomestili in po zakonih narave verjetno tudi na našem področju prehiteli. Skozi tisočletja socializacije je človek razvil sistem, ki temelji na medgeneracijski solidarnosti. Danes aktivni skrbijo za pasivne, jutri pa bo za te iste delavce skrbel nov rod delavcev. Tako se v družbi vzpostavi naravno ravnovesje in sistem lahko deluje normalno, če pač izpustimo nepričakovana nihanja, kot so vojne in naravne katastrofe. Ob tem pa se vprašamo, kaj bi se zgodilo, če bi se število pasivnih članov družbe povečevalo in število aktivnih stagniralo, ali celo padalo?

To je problem, s katerim se trenutno ukvarja Evropa in pri tem tudi Slovenija ni izvzeta. Demografski trendi kažejo na hitro povečevanje prebivalstva, starega 65 in več let, ter upadanje delovno aktivnega, starega med 15 in 64 let. Projekcije kažejo, da se bo celotno evropsko prebivalstvo, vključujoč države bivše Sovjetske zveze, do leta 2050 zmanjšalo za 6 %. Te številke že sedaj ustvarjajo pritisk na pokojninske in zdravstvene blagajne, posledično tudi na državne proračune.

Svojo diplomsko delo sem razdelil na štiri sklope. V prvem delu predstavljam pokojninske sisteme in pokojninske reforme izbranih držav evropskega prostora, in sicer natančneje Nizozemske, Velike Britanije, Poljske in Švice. In zakaj prav ta izbor? Razlog za izbor Nizozemske in Velike Britanije je stopnja razvitosti sistema, ki se kaže v razvitem drugem pokojninskem stebru in višini sredstev, ki jih imata v upravljanju druga stebra teh držav. Tretja država je Poljska, ker je država, ki je prešla iz planskega sistema na tržni sistem, in je ena od zadnjih držav v EU, ki se je lotila pokojninske reforme. Četrta država s stare celine je Švica, ki sicer ni članica Evropske unije, vendar jo obravnavam zaradi starosti in razvitosti pokojninskega sistema ter poudarka socialne plati le-tega za prebivalstvo.

Po evropskem sklopu je natančneje predstavljena pokojninska reforma Čila, ki velja za eno najbolj korenitih in uspešnih. Čile se je pred reformo soočal s problemom negativnega demografskega trenda in nezadostno akumulacijo sredstev v javnem prvem stebru, kar je pripeljalo do občutnega padca pokojnin. Tovrsten prehod med starim in novim sistemom je vsekakor obremenitev javnega sistema, tako kratkoročno kot na dolgi rok. Zato sem opisal način prehoda med sistemoma in dolgoročne učinke le-tega. Ker pa ima vsaka medalja dve plati, sem poskušal osvetliti tudi drugo, negativno plat prehoda na nov sistem ter opisati nadaljnje možnosti razvoja sistema v prihodnosti.

V zadnjem delu diplomskega dela preidem na obravnavo Slovenije, kjer sem predstavil pokojninsko reformo iz leta 1999, trenutno stanje pokojninskega sistema, njegove prednosti in slabosti ter njegove izvajalce. Sledi razmišljanje o prihodnosti našega pokojninskega sistema in možnih smereh razvoja glede na evropske trende. Diplomsko delo smiselno zaključuje sklep, v katerem so strnjene temeljne ugotovitve in moja lastna razmišljanja o prihodnosti slovenskega pokojninskega sistema, ki temeljijo na znanju, pridobljenem s študijem gradiv s tega področja.

1 ČAS ZA NOVE POKOJNINSKE REFORME

Evropa se je začela zavedati, da se iz leta v leto njeno prebivalstvo, z izjemo nekaterih novih članic, stara, kar bo na dolgi rok vsekakor imelo občutne socialne in ekonomske posledice za celotno unijo. Največjo obremenitev bodo vsekakor občutile zdravstvene in pokojninske blagajne, ki bodo morale poskrbeti za dostojno raven življenja prihodnjih generacij upokojencev. Tako so nekatere evropske članice že začele z različnimi reformami, ki bi ublažile trenutne demografske trende.

1.1 STARANJE EVROPE IN PREOBREMENJENOST JAVNEGA STEBRA

Izboljšani življenjski standard in razvoj različnih tehnologij sta pripeljala do daljšanja življenjske dobe, ki ob enem predstavlja privilegij za posameznika in breme za celotno družbo. Leta 1950 je bilo na svetu 8 % prebivalstva v starostni skupini starejših, leta 2000 je bila že vsaka deseta oseba stara najmanj 60 let; do leta 2050 bo po napovedih Združenih narodov toliko star vsak peti človek, do leta 2150 pa vsak tretji (Statistični urad RS, 2007)¹.

Dejstvo je, da se Evropa stara, z izjemo nekaterih držav bivše Sovjetske zveze, kjer se je rodnost med obdobjem tranzicije povečala. Po projekcijah OZN se bo prebivalstvo Evrope in nekaterih držav bivše Sovjetske zveze² iz 808 milijona v letu 2005 zmanjšalo na 763 milijona do leta 2050 (Kupiszewski, Bijak & Nowok, 2006, str. 17). Negativni evropski trend se lahko razbere tudi iz projekcij gibanja razmerja med prebivalstvom, starim 65 let in več, in prebivalstvom, starim med 15 in 64 let³ (Stanovnik, 2007, str. 2).

Stanovnik (2007, str. 1) tako pravi: "Staranje prebivalstva bo povzročilo številne socialne, ekonomske in geopolitične spremembe; prav tako bodo zaznavni vplivi na gospodarsko rast, ritem tehnološkega razvoja, strukturo trošenja prebivalstva in nenazadnje na sistem socialne zaščite in (širše) sistem javnih financ". Porušeno ravnovesje se manifestira oziroma se bo kot neravnovesje na trgu dela, kar ima lahko posledično celo vrsto makroekonomskih učinkov na javne zdravstvene in pokojninske blagajne. Sam bi rad izpostavil sistem pokojninskih blagajn, ki so že sedaj pod pritiskom, socialni standard EU prebivalcev pa bi se brez pomoči državnih prilivov ter drugega in tretjega stebra občutno znižal.

Raziskava podjetja Aon Consulting, objavljena v časopisu The Guardian, je pokazala, da prejmejo v povprečju zaposleni v Združenem kraljestvu iz prvega stebra povprečno pokojnino v višini 17 % povprečne plače, na Nizozemskem je številka nekoliko višja, in sicer 30 % povprečne plače. Raziskava je tudi pokazala, da je evropsko povprečje sicer okrog 57 %, vendar predvsem na račun skandinavskih držav (na samem vrhu je Danska, kjer državna pokojnina pokriva 75 % nadomestila za plačo in delavci z nizkimi dohodki prejema pokojnino do 120 % njihove plače – gre za delavce, ki prejema plačo pod določeno minimalno mejo in so upravičeni do državne pokojnine) in novih članic, predvsem tistih, ki so šle skozi obdobje tranzicije, kjer je še vedno čutiti močno prisotnost prejšnjih komunistično-socialističnih režimov (Osborne, 2007). Nizke pokojnine iz naslova javnega stebra so tako posledica negativnih demografskih trendov in zmanjševanja državnih prilivov v pokojninske blagajne. Trend zniževanja državnih prispevkov naj bi se še naprej nadaljeval. Tako je ta trend prisoten tudi v Veliki Britaniji, ki poskuša zmanjšati državne prispevke v pokojninsko blagajno; v letu 2007 so sredstva, namenjena za prvi steber, znašala nekaj manj kot 10 % BDP (Osborne, 2007).

¹ Publikacija SURS: 1. oktober, mednarodni dan starejših.

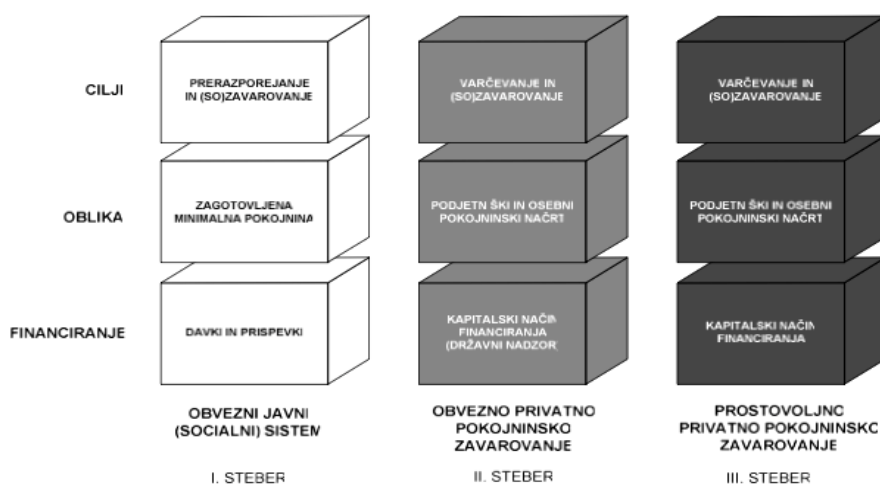
² Gre za evropski in trans-kavkaški del ozemlja, ki je bil včasih pod okriljem Sovjetske zveze.

³ Za projekcijo gibanja razmerja med aktivnim in upokojenim prebivalstvom glej Prilogo 1.

Raziskave so med drugim tudi pokazale, da je vzrok za nizka vplačila v pokojninske sisteme problem transparentnosti sistemov, saj večina delavcev ne ve, kam svoja sredstva vlaga. Zato je obseg varčevanja bistveno nižji, kot bi lahko sicer bil, ker se večina delavcev zanaša na javni prvi steber. Največ problemov bodo imele tiste države, ki imajo nizko upokojitveno starost in dolgo pričakovano življenjsko dobo prebivalstva (npr. Nemčija, Francija in Italija). Prej omenjena Danska ima relativno nizko življenjsko dobo,⁴ kar do določene mere razbremeni pokojninsko blagajno (Osborne, 2007). Vendar se lahko te neugodne demografske spremembe, ali bolje rečeno tendence, vsaj delno omilijo. Namreč ne gre zgolj za to, da se prebivalstvo stara, temveč da se fizične in umske sposobnosti starejših ljudi izboljšujejo. Tehnološki napredek je omogočil, da je delovni proces fizično manj zahteven: krajšanje delovnega časa, prilagodljive oblike delovnega časa in večje število mest v storitveni dejavnosti so samo glavne karakteristike. Vsi ti faktorji omogočajo, da so tudi starejši ljudje lahko aktivni in koristni v svojem poklicu in družbi. In to je tudi ena izmed idej lizbonske strategije (Turk, 2007, str. 2). Tako je na primer v skladu s tem Velika Britanija primorana sprejeti sklep o postopnem podaljševanju delovne dobe za oba spola na 68 let do leta 2046 (Osborne, 2007).

Kot lahko sklepamo iz zapsanega, predstavlja trenutno največji problem obstoječih pokojninskih sistemov preobremenjenost prvega, javnega pokojninskega stebra. Le-tega v večini razvitih držav z zrelim prebivalstvom trenutno rešuje naveza prvega in drugega stebra, vendar ta rešitev še vedno ne daje zelenih rezultatov. V naslednjih letih se tako lahko pričakuje nadaljevanje pokojninskih reform s ciljem povečevanja vpliva drugega in tretjega stebra ter tako razbremenitev prvega stebra in posledično tudi državne blagajne.

Slika 1: Sistem treh pokojninskih stebrov (OECD metodologija).

Vir: M. Verbič, *Upokojevanje in ekonomske spodbude v Slovenskem pokojninskem sistemu*, 2004, str. 43, slika 3.1.

A obstajajo tudi druge možnosti – eden od možnih trendov je razvoj dodatnih stebrov, ki bi posamezniku omogočali celoten paket varčevalnih in zavarovalnih storitev, večinoma pri privatnih institucijah. Eden izmed predlogov ABP-ja⁵ iz leta 2007 je postopna uveljavitev četrtega stebra. V novem sistemu bi prvi steber deloval na obstoječem dokladnem principu⁶ (v nadaljevanju PAYG sistem) in bi bil javne narave, v drugem stebru bi šlo za poklicne sheme, ki bi bile obvezne (trend v EU je, da se spreminjajo iz shem z znanimi prispevki v tiste z znanimi prejemki), tretji steber pa bi sestavljal privatni pokojninski račun, ki bi ga upravljale zavarovalnice. Novost je torej četrti steber, ki bi bil pravzaprav privatni račun, na katerega bi

⁴ Pričakovana življenjska doba je 81 let.

⁵ Gre za največji nizozemski pokojninski sklad in enega največjih v Evropi.

⁶ Gre za sistem medgeneracijske pogodbe (angl. *pay-as-you-go*).

posameznik nalagal sredstva in bi tako služil kot pokojninski, varčevalni in kreditni račun hkrati, ki ga upravlja posameznik preko finančnih institucij. Omogočal bi, da bi se ostanek zbranih sredstev po upokojitvi prenesel na račun pri zavarovalnici, ki bi izplačevala rento. Možnosti razvoja večstebrih pokojninskih sistemov si bomo bolj podrobno ogledali v nadaljevanju.

1.2 POKOJNINSKE REFORME IN SISTEMI V IZBRANIH EVROPSKIH DRŽAVAH

Sedaj si pogledjmo, kakšno pokojninsko ureditev imajo izbrane države (Velika Britanija, Nizozemska, Poljska in Švica) in kakšne so možne smernice bodočega razvoja.

1.2.1 POKOJNINSKI SISTEM NA NIZOZEMSKEM

Nizozemska⁷ je svojo večjo zadnjo pokojninsko reformo doživela po drugi svetovni vojni, to je na začetku 50. let, ko je prešla s tradicionalnega Bismarckovega sistema na socialno-demokratični skandinavski model. Njihov sistem temelji na sistemu treh stebrov (Natali, 2004, str. 1).

Prvi steber: državna pokojnina (AOW)

Prvi steber je javni in je obvezen. **AOW**⁸ je državna pokojnina, ki jo prejmejo vsi zaposleni, ko dopolnijo 65 let, in znaša 70 % minimalne plače posameznika oziroma 100 % minimalne plače za poročene pare. Vsi državljani Nizozemske med 15. in 65. letom vplačujejo v sistem AOW. Sistem poskuša biti pravičen, zato ne pozna razlik med ženskami in moškimi ter zaposlenimi, javnimi uslužbenci, samozaposlenimi in gospodinjami. Posameznik vsako leto pridobi 2 % stopnje za pokoj, ki do 65 leta doseže 100 % in mu tako omogoča pridobitev pokojnine. Posamezniki, ki ne zberejo vseh 100 % in imajo z vsemi dodatnimi prihodki manj kot 70 % minimalne plače, so upravičeni do socialne pomoči. Nizozemski sistem temelji na PAYG sistemu. Pokojnina je odvisna od višine plače, prispevki pa se plačujejo kot odstotek plače in so davčna olajšava pri napovedi osebne davka. Glavni organ sistema je t. i. *Social Insurance Bank* (SVB), ki zbira sredstva in je pod okriljem Ministrstva za delo in socialne zadeve. V letu 2000 je pokojnina iz prvega stebra predstavljala 50 % celotne prejete pokojnine posameznika in 70 % minimalne plače (Natali, 2004, str. 1).

V letu 1998 je nizozemska vlada ustanovila javni varčevalni sklad⁹ z namenom olajšati problem staranja prebivalstva. Ta sklad služi kot finančna pomoč prvemu stebru in je financiran z zmanjševanjem javnega dolga. Poraba države za ta sklad je bila 7,9 % BDP-ja in bo dosegla vrhunec leta 2040, ko bo znašala 14,1 % BDP-ja (Natali, 2004, str. 1).

Drugi steber: poklicna pokojnina

Drugi steber predstavljajo pokojninski skladi na ravni podjetja oziroma panoge. Kljub temu da se določenim poklicem ni treba vključiti v enega izmed pokojninskih skladov, je številka vključenih nekaj preko 90 %, kar lahko pri prostovoljnem zavarovanju štejemmo za lep dosežek.¹⁰

⁷ Povzetek po poročilu nizozemskega ministrstva za delo in socialne zadeve (SZW), 2006.

⁸ AOW – t. i. *Algemene Ouderdomswet*.

⁹ T. i. *Buffer fund*.

¹⁰ Tukaj se govori o “kvazi” obveznem zavarovanju, saj določeni poklici so oproščeni vključitve v ta steber.

Pokojninska shema je del zaposlitvene pogodbe, pokojninski načrt pa je določen preko kolektivnih pogodb med delodajalci in sindikati ter v večini primerov delodajalci sklepajo kolektivno pogodbo. Vsi včlanjeni v ta sistem imajo poleg ugodnosti iz prvega stebra še dodatek k plači v višini od 1,75 % do 2% povprečne plače. Davčni vidik tega sistema je, da premije in donosi pokojninskih skladov niso obdavčeni, je pa obdavčena pokojnina.

Če kolektivna pogodba traja od 35 do 40 let, znaša končna pokojnina iz obeh stebrov okoli 70 % povprečne plače zaposlenega. Drugi steber se financira v celoti s prispevki zaposlenih. V letu 2001 so sredstva v drugem stebru znašala 131 % BDP-ja. Vendar vsa sredstva, vplačana v drugi steber, niso namenjena izplačilom pokojnin, ampak so namenjena tudi za nadomestilo za bolniško in invalidsko zavarovanje ter zavarovanje za brezposelnost. Delavci pa imajo možnost tudi predčasne upokojitve preko posebnih pokojninskih shem, ki delujejo po principu PAYG. A pričakovano vlada skuša pogoje za predčasno upokojitev zaostri oziroma jih odpraviti na račun problema staranja prebivalstva (Natali, 2004, str. 1).

Na Nizozemskem za drugi steber skrbijo (Dutch Ministry of Social Affairs and Employment, 2006, str. 4):

- **pokojninski skladi znotraj podjetij**, ki jih imajo večja podjetja oziroma korporacije;
- **pokojninski skladi panoge**, v katere vlagajo sredstva vsa podjetja v neki panogi;
- **zavarovalnice**, ki imajo pogodbe s posameznimi podjetji;
- **pokojninski skladi za samozaposlene**, v katere vlagajo svoja sredstva samozaposleni znotraj posameznih poklicev.

Državna starostna pokojnina je le del starostne pokojnine, drugi steber pa je le dodatek k prvemu stebru – ta pokojnina je izpostavljena sistematičnemu tveganju. V drugi steber je bilo leta 2004 vplačanih za 6,2 % sredstev BDP-ja.

Trg pokojninskih skladov je zelo skoncentriran. Največji sklad, ki upravlja z 170 milijard EUR,¹¹ upravlja s 37 % vseh sredstev na trgu, naslednjih pet skladov po velikosti pa upravlja s 57 % sredstev. Trenutno je na trgu 801 sklad, od tega jih je 101 panožnih, 701 je podjetniški in 11 za specifične poklice in samozaposlene.

Tretji steber: privatni, neobvezni

Tretji pokojninski steber je privatni in ni obvezen. Sestavljajo ga različne zavarovalnice, investicijske družbe in banke. Vplačila v tretji steber so deležna davčnih olajšav. V letu 2000 je 50 % celotne pokojnine izhajalo iz prvega stebra, 30 % iz drugega stebra in dobrih 10 % iz tretjega (Natali, 2004, str. 1).

Zveza delodajalcev in sindikat določenega sektorja oziroma panoge lahko ustanovijo pokojninski sklad in zahtevajo od države, da ta postane obvezen za celotno panogo. Pogoj pri tem je, da partnerji zaposlujejo vsaj 60 % vseh zaposlenih v tej panogi. Tako je trenutno 80 % zaposlenih vključenih v obvezne pokojninske sheme znotraj svoje panoge. Tudi samozaposleni so lahko obvezno vključeni, če obrtna zbornica tako odloči in se s tem strinja večina članov neke obrti (Dutch Ministry of Social Affairs and Employment, 2006, str. 9).

¹¹ *The Dutch Civil Servants' Pension Fund ABP*, ki upravlja s 170 mrd EUR sredstev.

Zadnja obsežnejša reforma na področju pokojnin je bil paket ukrepov, vezanih na nadomestila za bolezensko in invalidsko nesposobnost opravljanja dela. Delodajalec mora zdaj dve leti (prej eno leto) plačevati delavcu, ki je na bolniškem dopustu, plačo v višini 70 % (prej 80 %) prejšnje plače. Ta ukrep bo prispeval k lažji rehabilitaciji, saj po eni strani daje delavcu več časa na razpolago ter ga po drugi prisili k čimprejšnji vrniti na delovno mesto zaradi nižje plače. Drugi ukrep je zvišanje pogojev za pridobitev statusa bolnika ter tretji odprava javne sheme za samozaposlene. Ti se morajo po novem zavarovati pri zavarovalnicah, če želijo pridobiti status bolnika (Dutch Ministry of Social Affairs and Employment, 2006, str. 7).

Tabela 1: Bruto starostne pokojnine in davčni prihodki iz pokojninskih prejemkov (% BDP).

	2004	2020	2040
I. Bruto pokojninski prejemki upokojencem			
1. Steber	4,9	6,7	9,6
2. Steber	4,1	5,8	8,9
Skupna vrednost pokojninskih prejemkov	9	12,5	18,5
II. Davčni prihodki iz pokojninskih prejemkov			
Direktni davki na pokojninske prejemke	2	2,5	3,7
Indirektni davki na pokojninske prejemke	2,3	2,9	4,4
Skupna vrednost zbranih davkov iz naslova pokojnin	4,3	5,4	8,1
III. Pokojninski prispevki in kapital pokojninskih skladov			
Prispevki	6,2	7,1	6,1
Kapital pokojninskih skladov	135	196	238

Vir: SZW, The Dutch pension system, 2006, str. 13, tabela 3.

1.2.2 POKOJNINSKI SISTEM V VELIKI BRITANIJ

Velika Britanija¹² je predstavnica t. i. **Beveridgovega sistema socialnega zavarovanja**, kar pomeni, da je temeljni cilj sistema pokrivanje minimalnih življenjskih potreb. Pokojninski sistem temelji na več-stebnem sistemu, kjer se javni in privatni sistem dobro prepletata. Le-to je posledica nizke porabe državnih sredstev, ki so leta 2000 znašala le 5,5 % BDP-ja, ter s tem posameznika sili, da del sredstev za pokojnine pridobi iz drugega stebra.

Prvi steber: temeljna državna pokojnina

Prvi steber predstavlja temeljno državno pokojnino, vpeljano leta 1948. Financira se preko prispevkov (angl. *National Insurance Contributions*), ki so obvezni za delavce, katerih dohodki so nad zakonsko določeno mejo. Tisti pa, katerih plače so pod to mejo, plačujejo nižje prispevke, razliko krije država. Starostna meja je 65 let za moške in 60 za ženske, vendar se že sprejemajo ukrepi, ki bodo izenačili upokojitveno mejo obeh spolov na 65 let do leta 2020. Upokojitev ni pogoj za začetek prejemanja pokojnine, saj se jo lahko prejema tudi, če posameznik nadaljujejo z delom. Sistem temelji na PAYG sistemu, ker se sredstva, ki pridejo v sistem, ne investirajo, temveč se takoj izplačajo kot pokojnina. Pokojnina je odvisna od indeksa cen in se skladno z njim tudi spreminja. Osnovna državna pokojnina znaša 46 % povprečne plače (Božovič, 1999).

¹² Povzetek, narejen po poročilu OSE, ki ga je napisal David Natali, 2004.

Drugi steber: dodatna pokojnina

Drugi steber predstavlja dodatno pokojnino. Včlanitev je obvezna za vse, ki imajo plače nad minimalno določeno mejo, izvzeti pa so tisti, katerih plača je pod to mejo, in samozaposleni. Vsi, vključeni v ta steber, imajo možnost izbire med štirimi različnimi shemami. Prva shema je **državni pokojninski načrt** (angl. *State Second Pension* – (S2P)), ki je bil uveden leta 1978, in je doživel reformo v letu 2002. To je shema, ki se financira z zbranimi prispevki in dodatnimi prispevki po principu sistema PAYG. Od leta 2001 so se začele na trgu pojavljati tudi **pokojninske sheme interesnih združenj**, ki so običajno pod okriljem bank, zavarovalnic in gradbenih podjetij. To so zelo enostavne sheme, ki zavarovancem razen varčevanja za pokojnino ne nudijo drugih ugodnosti in so zaradi svoje stroškovne politike bolj prijazni do delavcev z nizkimi plačami. V te sklade vplačujejo tudi zainteresirani samozaposleni, ki želijo vplačevati v ta steber. Gre za pokojninske načrte z določenimi prispevki. Tretja možnost so **pokojninske sheme znotraj samih podjetij** ali **poklicni pokojninski načrti**. To so sheme z določenimi prejemki. Četrta možnost pa so **privatni pokojninski skladi**, ki imajo določene davčne ugodnosti in delujejo po principu vnaprej določenih prispevkov. Javni uslužbenci imajo svoj pokojninski sklad, ki deluje na osnovi PAYG sistema. Drugi steber prispeva kar 43 % h končni višini pokojnine.

Tretji steber: privatni, neobvezni

Tretji steber je prostovoljen in je privatne narave. Izvajalci tega stebra so pokojninske družbe in zavarovalnice, ki zavarovancem ponujajo različne varčevalne sheme. Država spodbuja vplačila v sistem z davčnimi olajšavami, saj vplačila niso obdavčena. Ta steber prispeva 1 % celotne pokojnine. V letu 2001 so sredstva v drugem in tretjem stebru znašala 102 % BDP-ja.

Cilj sistema za prihodnost je poudarek na večji socialni pomoči in prilagoditvi pokojninskega sistema tistim z najnižjimi plačami. Vlada je že veliko naredila v tej smeri z vpeljavo pokojninskih kreditov in druge državne pokojnine. Cilj vlade je tudi povečanje informiranosti prebivalstva o pokojninskem sistemu in zmanjšanju birokracije ter administrativnih stroškov.

Po letu 1999 so bile glavne spremembe pokojninskega načrta (Božovič, 1999):

- starostna doba za moške in ženske se bo med leti 2010 in 2020 postopno izenačevala, tako da bo za oba spola enaka, in sicer 65 let;
- namesto dosedanjih 1,25 % zaslužka v najboljših 20 letih bo pokojnina znašala 1 % skupnega zaslužka v celotni delovni dobi;
- najvišja pokojnina bo znašala namesto dosedanjih 25 % povprečnega zaslužka najboljših 20 let, le 20 % povprečja v celotni delovni dobi. Tako naj bi se pokojnine in s tem stroški državnega pokojninskega načrta zmanjšali za polovico.

1.2.3 POLJSKI POKOJNINSKI SISTEM

Poljska¹³ je bila zaradi pomanjkljivosti prejšnjega režima primorana vpeljati leta 1999 pokojninsko reformo, ki je prejšnji enostebni sistem zamenjala z večstebnim sistemom. V prejšnjem sistemu je zaradi splošno sprejete ekonomske filozofije namreč obstajala samo državna pokojnina, ki je poskušala biti pravična do delavskega razreda, vendar je le-ta zaradi iste

¹³ Povzetek, narejen po poročilu OSE, ki ga je napisal David Natali, 2004.

filozofije tudi propadla. Nedelovanje sistema je bilo pogojeno z več faktorji. Prvi problem so predstavljale pravice pokojnine glede na zaposlitev in ne na državljanstvo, kar je omogočalo, da je veliko ruskih delavcev prejelo poljske pokojnine. Drugi problem je bila neuravnoteženost sistema, ki je revnejšim dajal prilagojene pokojnine, ki so se približevale pokojninam srednjega razreda. Težavo so predstavljali tudi politični interesi določenih skupin in birokratske manipulacije. Razlike so bile tudi pri pokojninskih pravicah delavcev in samozaposlenih, ki so bili v slabšem položaju (Natali, 2004, str. 1).

Po reformi zdaj delujeta oba sistema, in sicer star, enostebni, ki temelji na sistemu PAYG, ter nov, tritestni sistem. Star sistem še vedno deluje zaradi že upokojenih delavcev, ki niso mogli preiti v nov sistem, in kmetov, ki so prav tako še vedno pod starim sistemom.

Prvi stebel: javen in obvezen

Prva tirnica prvega stebra (javen, obvezen): minimalno pokojnino pridobi vsak zavarovanec, ki je dosegel določeno število let delovne dobe. K minimalni plači se doda dodatek, ki deluje po PAYG metodi z določenim popravkom. Tako je dodatek odvisen od višine vplačil s strani delodajalca in zaposlenega ter pričakovane povprečne življenjske dobe. Ta shema ne omogoča predčasne upokojitve.

Druga tirnica prvega stebra (javen/zaseben, obvezen): gre za dodatno pokojninsko zavarovanje, ki je obvezno za vse delavce. Delavec lahko sam izbere pokojninski sklad, v katerega bo vlagal svoja sredstva. Delovanje skladov nadzoruje država. V drugi stebel vplačujejo le delavci in po zaključku delovne dobe prejema vnaprej znano rento. Ta sredstva predstavljajo 40 % celotne pokojnine, ki jo posameznik prejema. V letu 2003 je tako v drugem stebel bilo za 5,5 % BDP-ja sredstev. V javen sklad so vključeni javni uslužbenci, vojaki in policaji.

Drugi in tretji stebel: individualen in neobvezen

Stebra sta individualne narave in neobvezna. Gre večinoma za različne finančne produkte, ki jih ponujajo banke, zavarovalnice in druge finančne institucije. A stebra sta na račun velikih prihodkov iz prvih dveh tirov prvega stebra slabo razvita. To se kaže v nizki stopnji vplačil, saj je na začetku 21. stoletja posameznik v povprečju v ta dva stebra namenil le od 6 do 7 % svoje plače. To je tudi nadaljnji cilj reform, saj poskuša poljska vlada povečati zanimanje za ta dva stebra s poenostavitvijo zakonodaje in s spodbujanjem prenosa pokojninskih pravic med različnimi shemami in družbami.

Trenutne demografske razmere so na Poljskem ugodne, za razliko od ostalih držav EU, kjer se pojavlja negativen demografski trend. Glavni problem za pokojninsko reformo predstavlja ekonomsko stanje države. Nedavne reforme in tranzicija države, ki še ni popolnoma zaključena, so vplivali na rast administrativnih stroškov, kar je povzročilo deficit v javni blagajni in posledično pritisk na pokojninsko blagajno. Problematična je tudi stroga redistribucija sredstev med obema tiroma prvega stebra, kar bo pripeljalo do zmanjšanja pokojnin nekaterim skupinam, med njimi so zelo izpostavljene ženske. Pozitiven je podatek o porabi sredstev za pokojninski sistem, ki je med najvišjimi v Evropi in je leta 2000 znašal 10,8 % BDP-ja, kar je nad EU povprečjem, ki znaša 10,4 %.

1.2.4 POKOJNINSKI SISTEM V ŠVICI

Švica¹⁴ ima kot večina OECD držav večstebni pokojninski sistem, ki je do sedaj doživel šest popravkov. Sestavlja ga javni prvi steber, ki deluje po PAYG principu, in poskuša kar se da pošteno alocirati sredstva med upokojenci s ciljem socialne varnosti. Drugi steber je poklicne narave, tretji pa je privatni, investicijski. Prva dva sta obvezna, tretji je prostovoljen. Tretji steber je namenjen varčevanju delavcev z nizkimi dohodki¹⁵ in samozaposlenih, ki niso vključeni v drugi steber, in tistim, ki bi radi dodatno varčevali. Pozitivna lastnost prvega stebra je, da skuša biti pravično; tako je na primer razlika med najnižjo in najvišjo pokojnino iz tega naslova le dvakratna.

Prvi steber: javen in obvezen

Prvi steber poskuša biti dostopen vsem državljanom. Od leta 1997 namreč v prvi steber vplačujejo vsi državljani, tudi nezaposleni. Leta 1998 je v sistem vplačevalo 3,8 milijona ljudi od skupaj 4,3 milijona delovno aktivnih prebivalcev. Ugodnosti prvega stebra so skromne, a so kar se da enakomerno porazdeljene med državljani. Najvišja možna pokojnina iz tega naslova znaša 40 % povprečne plače, minimalna pa 20 %. Upokojitvena doba je od leta 2001 za moške določena na 65 let, za ženske pa 64 let. Sistem spodbuja nadaljevanje delovne dobe, tudi s penalizacijo predčasne upokojitve.

Bolj kot starostna pokojnina pa je narasla invalidska pokojnina, ki je bila posledica dogajanja v začetku 90. let. Država je upokojila delavce, ki so imeli še nekaj let do upokojitve, vendar so njihova podjetja šla v stečaj. Ko je delavec dopolnil starostno mejo, ga je država starostno upokojila.

Najbolje je poskrbljeno za invalide in tiste, katerih celotni prihodki ne dosegajo praga revščine. Tem država nameni različne transferje in jim zagotovi minimalno plačo. Prispevki znašajo 8,4 % za starostno pokojnino in preživnino ter 1,4 % za invalidsko zavarovanje, kar je 9,8 % plače, ki pa so enakomerno porazdeljeni med delodajalca in delavca. Pri tem velja omeniti, da poskuša država prispevno stopnjo držati nizko tudi na račun 20 % celotnih prispevkov, ki jih prispeva država sama in lokalni kantoni.

Nizka prispevna stopnja nima občutnejših vplivov na delovanje trga dela, vendar ima po drugi strani tovrstna politika močan vpliv na proračun, saj mora država nameniti v ta steber občuten del sredstev, kar znaša kar 2,4 % BDP-ja. Razlika med Švico in EU je tudi v visoki stopnji sredstev, namenjenih za invalidsko zavarovanje. To je predvsem posledica starosti pokojninskega sistema in staranja prebivalstva ter uporaba invalidske pokojnine namesto prejemkov za brezposelnost.

Drugi steber: javen in obvezen

Vplačevanje v drugi steber je obvezno¹⁶ za vse zaposlene,¹⁷ katerih letna plača presega minimalni prag. Posamezniki vplačujejo v pokojninske sklade, ki temeljijo na državnem pokojninskem načrtu. Sklade nadzirajo pripadajoči državni organi, kljub temu pa imajo le-ti popolno svobodo pri investicijski politiki, administrativnih zadevah in obveščanju svojih

¹⁴ Povzetek, narejen po poročilu World Bank, 2000.

¹⁵ T. i. *Dependent workers*.

¹⁶ Obveznost drugega stebra je začela veljati 1985.

¹⁷ Izključeni so lastniki podjetij in samozaposleni.

komitentov. Vplačevanje v drugi steber se prične pri sedemnajstih letih za invalidsko in preživetveno zavarovanje in pri štiriindvajsetih letih za pokojninsko. Vplačevanje se konča ob upokojitvi oziroma ko prihodki delavca padejo pod določeno minimalno mejo. Samozaposlenim, brezposelnim in invalidom ni potrebno sodelovati v drugem stebru. Iz stebra so izključeni tudi delavci z nizkimi prejemki, ki pa se lahko vključijo po lastni volji.

Drugi steber temelji na konceptu “**koordiniranih zaslužkov**” (angl. *coordinated earnings*); to so prihodki med enim in trikratnikom maksimalne pokojnine iz prvega stebra, ki znašajo med 40 in 120 % povprečnih prihodkov. To je minimalno določena pokojnina iz drugega stebra, ki je lahko glede na pokojninsko shemo višja, ne more biti pa nižja. Posameznik mora z drugim stebrom zbrati od 30 do 35 % vrednosti povprečne plače delavca in tako skupaj s prvim stebrom znaša končna pokojnina približno od 60 do 70 % povprečne plače. Zakon sicer eksplicitno ne določa višine prispevkov, vplačanih v drugi steber, vendar zahteva od delodajalca, da so njegovi prispevki vsaj enaki tistim, ki jih vplačuje delavec, ali pa so celo višji. V povprečju tako znašajo delodajalčevi prispevki 63 % vseh prispevkov.

Zakon določa, da morajo imeti pokojninski skladi svoje premoženje ločeno od sredstev v upravljanju. Stroga regulativa določa minimalne rezerve, nadzor nad temi družbami in investicijsko politiko. V primeru neugodne starostne strukture in nesolventnosti jim pomaga državni sklad.¹⁸

Problem drugega stebra je nepreglednost trga, saj je na primer leta 1996 na trgu delovalo 11.600 institucij, od katerih jih je le 4.300 imelo zavarovance. Koncentracija je velika, saj ima 100 največjih skladov več kot 70 % vseh zavarovancev. 80 % skladov, ki je imelo pod okriljem 70 % zavarovancev, deluje pod sistemom z vnaprej določenimi prispevki, 18 % institucij pa ponuja sistem z vnaprej določenimi prejemki. Delodajalec ima več možnih pokojninskih načrtov: od tistih kolektivnih, ki omogočajo zavarovanje vseh zaposlenih, do specializiranih in panožnih, ki so namenjeni določenim poklicem oziroma panogam, do skladov za uslužbence v javnem sektorju. V letu 1997 so sredstva v upravljanju znašala 125 % BDP-ja.

Tretji steber: privatni, neobvezni

Pri tretjemu stebru gre za prostovoljno zavarovanje, ki predstavlja manjši delež pokojninskega sistema. Tretji steber se tako loči na posameznikovo dodatno pokojninsko zavarovanje, ki ima davčne ugodnosti, in druge oblike varčevanja, kot so vzajemni skladi, naložbene police, življenjska zavarovanja, ki nimajo posebnega davčnega statusa. Največji davčni bonus imajo samozaposleni, ki so izvzeti iz drugega stebra.

Cilj tega pokojninskega sistema je čim večja integracija prvih dveh stebrov. Država poskuša spodbujati varčevanje v drugem stebru in to na račun nizkih prejemkov iz prvega stebra. Zanimiv je podatek, da so starejši ljudje, katerih pokojnina presega prag revščine, deležni državne pomoči. Dejstvo je, da je večina pokojnin iz prvega stebra nad to mejo, vendar se s pomočjo prispevkov iz ostalih dveh stebrov končna pokojnina socialno najbolj ogroženih dvigne nad minimalno mejo.

Kot vsi evropski pokojninski sistemi je tudi švicarski pod vplivom negativnega demografskega trenda. Situacija za enkrat ni še posebej zaskrbljujoča predvsem zaradi nizkih prispevkov države v blagajno in močnega drugega stebra, kar predstavlja prednost pred drugimi OECD državami. Kljub temu pa je pričakovati trend pritiskov na državno blagajno – država bo morala

¹⁸ T. i. *Guarantee Fund*, ki je državno ustanovljeni sklad, za katerega pa skrbi privatna institucija.

razbremeniti blagajno z znižanjem invalidskih pokojnin ter drugih socialnih pravic, ki so najvišje v Evropi. Ob enem bo morala država tudi razmisliti o enotni stopnji socialnih ugodnosti, ki bi zamenjala obstoječo progresivno lestvico, ki favorizira tiste z nižjimi dohodki.

2 POKOJNINSKA REFORMA V ČILU

Čile je svojo pokojninsko reformo doživel 1. maja 1981, ko je prešel s popolnega javnega PAYG sistema na privatni naložbeni sistem. Reforma je bila nujno potrebna zaradi vse večjih pritiskov na delavno aktivne, ki niso hoteli več podpirati bremena naraščajočega števila upokojujencev. Tako so po reformi pokojnine postale odvisne tako od dela posameznika kot od delovanja gospodarstva in ne več od zmožnosti obdavčenja prihodnjih generacij aktivnih zavarovancev.

2.1 JAVNI SISTEM PRED REFORMO IN NJEGOVE SLABOSTI

Čile je svoj prvi pokojninski sklad za fizične delavce predstavil že leta 1924, ki je bil predhodnik t. i. "*Servicio de Seguro Social*" ali sistema socialnega varstva. Leta 1925 je Čile dobil še dva dodatna sklada, in sicer sklad za nefizične delavce (t. i. *Caja de Empleados Particulares*) ter sklad za delavce javnega sektorja in novinarje (t. i. *Caja Nacional de Empleados Públicos y Periodistas*), ki sta bila kasneje vključena v sistem PAYG.

Sama reforma leta 1981 je bila posledica prevelikega izčrpavanja sredstev naložbenih skladov. Razlogi za to so bili restriktivni naložbeni predpisi, nizke stopnje donosov, neustrezno razmerje med prispevki in pokojninami, nenamenska poraba sredstev za financiranje drugih ugodnosti vključno z zdravstvenimi storitvami in družinskimi rentami ter nenazadnje tudi vnaprejšnjim izplačilom plač (Rodriguez, 1999, str. 2; Schmidt - Hebbel, 1999, str. 1).

A sistem je s časom postal kaotičen in nepregleden. Pred reformo je bilo na trgu že 100 pokojninskih shem, ki jih je upravljalo 32 pokojninskih skladov (t. i. *Cajas*), ki so delovali v okviru enega pokojninskega sistema. Nadaljnja lastnost sistema je bil monopolni položaj treh družb, saj so le-te v rokah držale več kot 90 % celotnega tržnega deleža.¹⁹ Razlike med shemami so bile velike, saj so na primer pokojnine v treh največjih pokojninskih skladih v določenem obdobju nihale kar med 61 in 87 % bruto plače, povprečna pokojnina vseh skladov pa je znašala 68 %. Velike razlike so bile tudi pri upokojitvenih starostih, ki so nihala med 55 in 65 leti (Ruiz- Tagle & Castro, 1998, str. 4).

Same sheme so bile posledica lobiranja različnih interesnih skupin, ki so sredstva iz teh skladov uporabljali tudi za lastne potrebe. Tako so bili odločitveni procesi v zvezi s pokojninskim sistemom centralizirani in pod vplivom politične in gospodarske elite, ki so sistem oblikovali tako, da so iz njega izhajale ali bile mogoče določene ekonomske ugodnosti in s tem politična naklonjenost prebivalstva (Acuna, 2001, str. 24).

Kot v vseh sistemih je tudi ta sistem pestila nesorazmernost med vplačanimi prispevki in prejeto pokojnino, ki se je manifestirala v obliki različnih bonusov srednjemu in višjemu razredu, ki so jih tako razbremenili pri plačevanju dajatev za pokojnino. V zadnjih letih obstoja je sistem začel mučiti še problem premajhnega priliva sredstev v sklad, kar je oteževalo izplačilo pokojnin, tako da so bile oblasti prisiljene zviševati stopnjo prispevkov. Od leta 1977 do 1980 so prispevki naraščali za 8,5 % letno.

¹⁹ Glej Prilogo 2.

A višek krize je sistem doživel na začetku 70. let, ko so prispevki za pokojnino narasli s 16 % na 26 % plače, država pa je svojo pomoč povečala na 38 % vseh prejemkov pokojninskega sistema ali 4 % BDP-ja, kar je predstavljalo občuten pritisk na državni proračun. Problem je predstavljalo tudi razmerje med zavarovanci in upokojenci, ki se je iz 10,8 v letu 1960 znižalo na 2,2 v letu 1980 (Rodriguez, 1999, str 3). Kriza sistema pa se je kazala tudi v upadanju pokojnin. Med letom 1962 in 1980 je povprečna pokojnina v treh največjih skladih realno upadla za 42,7 %. Leta 1980 je tako kar 70 % čilenskih upokojencev prejelo minimalne pokojnine (Gomboc, 2004, str. 27).

2.2 TRANZICIJA

Prehod iz enega pokojninskega sistema na drugega je lahko različno hiter in posledično različno drag. Kako hiter bo prehod na nov sistem, je odvisno tudi od tega, ali se je mogoče v nov sistem vključiti na prostovoljni osnovi, ali je to po zakonu predpisano. Večja kot je svoboda vključitve v sistem, dalj časa traja prehod na nov sistem. Prehod iz dokladnega na naložbeni sistem je torej možen na enega od sledečih načinov (Gomboc, 2004, str. 27):

- odločitev o vključitvi v naložbeni sistem je lahko prepuščena vsakemu posamezniku;
- vključitev v naložbeni sistem je lahko obvezna samo za osebe, ki se prvič zaposlujejo, za ostale je vključitev prostovoljna;
- vključitev v naložbeni sistem je obvezna za osebe, ki se prvič zaposlujejo in za mlajše zaposlene, za ostale je vključitev prostovoljna; ter
- vključitev v naložbeni sistem je lahko obvezna za vse zaposlene ne glede na starost in delovno dobo.

Nov pokojninski sistem je obvezen za vse delavce, ki so se zaposlili po 1. 1. 1983. Delavci, ki so se zaposlili pred tem datumom pa imajo možnost izbire. Delavci, ki so ostali v starem sistemu, so po zakonu zaščiteni in vplačujejo naprej v star sistem.

Da bi povečali zanimanje za nov sistem, je država znižala stopnjo za prispevke in posledično relativno povečala neto plače zaposlenih. Zaposlenim, ki so prešli na nov sistem, je država zagotovila povišanje plače v povprečju za 11 %, sredstva katerih si je zagotovila s predhodnim podaljšanjem delovne dobe za 5 let. Za delavce, ki so prišli na nov sistem in del prispevkov pa so že vplačevali v prejšnji sistem, je država izdala posebne pokojninske obveznice,²⁰ ki jih je položila na posameznikov račun, in se jih lahko izplača šele, ko se posameznik upokoji (Ruiz-Tagle & Castro, 1998, str. 6).

Torej, delavec vsak mesec 10 % svoje plače nakaže na svoj pokojninski račun, vplačana vsota in doseženi donosi pa predstavljajo davčno olajšavo pri napovedi dohodnine. Vsak posameznik lahko vplačuje še dodatnih 10 % plače, ki so prav tako davčna olajšava (Rodriguez, 1998, str. 3). Izbira pokojninske družbe je prosta, prav tako tudi prehod med različnimi shemami ali družbami. Vendar morajo biti prav vsi uslužbenci vključeni v pokojninski sistem, izbiro imajo samozaposleni, za katere je vključitev neobvezujoča. Poseben, svoj pokojninski sklad pa ima vojska.

²⁰ T. i. "recognition bonds".

2.3 FINANCIRANJE PREHODA NA NOV SISTEM

Priprave na nov sistem so bile dolgoročne in so potekale že od začetka 70. let. Zaradi strahu pred prevelikim finančnim bremenom prehoda med pokojninskimi sistemi je bila država prisiljena iskati javne načine financiranja le-tega. Med alternativama ali povečati davke ali povečati javni dolg z izdajo državnih obveznic je država izbrala tretjo pot, ki je mešanica več metod s ciljem, razbremeniti državni proračun.

Za financiranje te tranzicije je Čile uporabil šest metod (Rodriguez, 1999, str. 12):

- izdaja državnih obveznic,
- odprodaja državnih deležev v podjetjih – privatizacija,
- povišanje nekaterih davčnih stopenj in vpeljava začasnih davkov,
- znižanje državne porabe in rebalans državnega proračuna,
- spodbujanje k varčevanju in zmanjšanju potrošnje,
- pokojninski sistem in druge reforme, ki so pripeljale do razcveta gospodarstva v zadnjih 13 letih, kar je povečalo prihodke države predvsem davka na dodano vrednost.

Država je poskušala zmanjšati potrošnjo preko zmanjševanja plač in nakupov, sočasno pa je v tem obdobju Čile doživel gospodarski razcvet. V predhodnem obdobju je država poskrbela še za poenotenost predpisov, ki so veljali za vse pokojninske sklade, in povišala delovno dobo za 5 let (65 moški in 60 ženske).²¹

Čile je zelo oklestil tudi ministrski proračun in tako v javni blagajni ustvaril rahel suficit, ki je do leta 1980 narasel na 5,5 % BDP-ja. Kljub temu da se je Čile poskušal izogniti financiranju z dolgom v prvih dveh letih reforme, pa se je zaradi gospodarske krize, ki je trajala med letoma 1982 in 1983 (BDP je padel za 15 %, brezposelnost pa je dosegla 30 %) in povzročila občuten padeč proračuna, država bila prisiljena poslužiti dolga v obliki obveznic, ki jih je izdala centralna banka in so jih kupili pokojninski skladi.

Čile je izbral postopni prehod na nov sistem, ki še vedno traja. In zakaj so se odločili za skoraj 50-leten postopni prehod? Takšna rešitev ima dva pozitivna učinka, in sicer: prvič je to lažji razvoj in drugič vpeljava administracije in razporeditev stroškov prehoda skozi daljše obdobje, kar zmanjša pritisk na javno blagajno (Schmidt - Hebbel, 1999, str. 5).

2.4 ČILSKI POKOJNINSKI SISTEM PO REFORMI

Problemi starega eno-stebrnega PAYG sistema so pripeljali do nastanka tri-stebrnega naložbenega pokojninskega sklada.

²¹ Čile se je reform pokojninskega sistema lotil v dveh korakih, in sicer v prvem obdobju od leta 1973 do 1980 je poskušal prilagoditi zakonodajo za prihajajoči sistem ter prilagoditi proračun, v drugem koraku po letu 1980 pa je vlada poskušala pridobiti dodatna sredstva z izdajo obveznic in odprodajo državnega premoženja.

Prvi steber: javen in obvezen

Prvi pokojninski steber je sestavljen iz dveh državnih programov za preprečevanje revščine v starosti. Prvi program je namenjen osebam, ki niso prispevale v noben pokojninski sistem in izpolnjujejo pogoje za pridobitev denarne pomoči, ki znaša približno 56 USD na mesec ali 12 % povprečne mesečne plače. Drugi državni program preprečevanja revščine na stara leta je namenjen osebam, ki so plačevale v drugi steber vsaj 20 let. Ta velja za osebe, ki so varčevale v drugem stebru, vendar so njihovi prihranki za pokojnino skupaj z drugimi dohodki ob upokojitvi prenizki za minimalno zajamčeno pokojnino. Država jim nudi pomoč v višini razlike med njihovo pokojnino in minimalno zajamčeno pokojnino (Schmidt - Hebbel, 1999, str. 3).

Financiranje prvega stebra je strogo ločeno od drugega stebra in se financira iz državnega proračuna.

Drugi steber: javen in obvezen

Drugi steber je prava novost novega sistema. Naložbena oblika varčevanja za pokojnino z vnaprej znanimi prispevki temelji na posameznikovih vplačilih na lastni pokojninski račun (Schmidt - Hebbel, 1999, str. 3). Prispevki znašajo 10 % mesečne plače ali največ 2.000 USD. K temu se doda še 3 % premija za invalidsko zavarovanje, kar je skupaj prispevkov v višini 13 % plače. Prav nizka stopnja premij in visoka stopnja izplačil naredi ta sistem tako zanimiv (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 7).

Na posameznikovem računu se vodijo vplačani zneski in donosi, ki bodo posamezniku zagotovili pokojnino. Družbe, ki upravljajo pokojninske sklade, se imenujejo AFP (t. i. *Administradora de Fondos de Pensiones*). AFP je privatna delniška družba, ki se lahko ukvarja samo s pokojninskim skladom. Minimalni kapital mora znašati 160.000 USD, ki raste s številom zavarovancev. Upravljaavec je upravičen, da mesečno zaračuna fiksne stroške v višini do 2,11 USD in variabilne stroške, ki so odvisni od višine plačane premije ter variirajo od 2,49 % do 2,95 %. Variabilni stroški pokrijejo premijo za invalidska zavarovanje in preživitveno v primeru smrti.²² AFP lahko po zakonu zaračuna stroške odprtja novega računa, vstopne stroške, ki so odvisni od višine vloženih sredstev, in upravljaljske stroške (ti se delijo na stroške za načrtovanje rednih izplačil, upravljanje prostovoljnih prispevkov in že vplačanih sredstev). Prepovedano je zaračunavati izstopne stroške.

AFP in pokojninski sklad sta pravno ločena, predvsem z namenom zaščite v primeru propada AFP; pri tem se sredstva propadlega AFP prenesejo v drug AFP. Zakonodaja omogoča prost vstop tudi tujim pokojninskim družbam, ki pa morajo izpolniti določene zakonske predpise. Skladi so po zakonu dolgi zagotavljati zakonsko predpisano rezervo, denarne rezerve in rezerve za pokritje donosov. Vsake štiri mesece je sklad tufi dolžan obveščati svoje kliente o stanju na računu (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 8).

Sistem omogoča prosto izbiro sklada in prehod med njimi, pri čemer pa obstaja omejitev ostati v enem skladu najmanj pet mesecev, s ciljem zmanjšanja nenehnega prehajanja med skladi in s tem povezanih administrativnih stroškov (Schmidt - Hebbel, 1999, str. 3). Tako pozna sistem v drugem stebru tri tipe pokojnin:

²² Tako se variabilni stroški, ki v povprečju znašajo 3 %, prištejejo k 10 % prispevni stopnji za pokojnino, tako da posameznik v povprečju plačuje za svojo pokojnino 13 % od svoje plače.

- **starostna pokojnina:** za to pokojnino so upravičeni moški, ki so dopolnili 65 let, in ženske, ki so dopolnile 60 let;²³
- **pokojnina za predčasno upokojitev:** da posameznik postane upravičen do te pokojnine, mora imeti na svojem računu nabranega dovolj denarja, da lahko odkupi anuiteto, ki je enaka vsaj 50 % povprečne plače zadnjih 10 let, in vsaj 110 % minimalne pokojnine, ki jo zagotavlja država;
- **invalidska in preživetvena pokojnina:** da posameznik postane upravičenec celotne pokojnine, mora izgubiti 2/3 svoje delovne sposobnosti. Za delno invalidsko pokojnino mora posameznik izgubiti od 1/2 do 2/3 delovne sposobnosti. V primeru smrti delavca dobijo njegova sredstva njegovi najbližji sorodniki, ali v primeru, da teh nima, gredo v dobrodelne namene (Rodriguez, 1999, str. 4).

Ob nastopu starostne pokojnine lahko zavarovanec s svojimi privarčevanimi sredstvi razpolaga na naslednje načine (Rodriguez, 1999, str. 4–5):

- **doživljenjska renta:** nabrana vsota se prenese na zavarovalnico, ki potem zavarovancu izplačuje enako visoke rente²⁴ na njegov osebni račun;
- **načrtovani dvigi:** posameznik pusti nabrana sredstva na svojem računu in mesečno iz njega črpa zneske v določeni višini. Višina zneskov je odvisna od privarčevane vsote in pričakovane življenjske dobe. Če upokojenec umre prej, kot dvigne ves denar, se le-ta nakaže na račun najbližjih sorodnikov oziroma gre v dobrodelne namene;
- **začasni načrtovani dvigi z odloženo življenjsko anuiteto:** gre za kombinacijo obeh prej opisanih metod. To je metoda, ki se je poslužujejo osebe, ki se želijo predčasno upokojiti. Zavarovanec sklene z zavarovalnico pogodbo, ki mu omogoča prejemanje dogovorjene rente v prihodnosti, medtem pa lahko posameznik iz svojega računa črpa določene zneske vse do nastopa izplačila rent. Za to alternativo mora posameznik na svojem računu imeti dovolj sredstev.

Tretji steber: privatni, neobvezni

Tretji steber vsebuje dve obliki prostovoljnega pokojninskega zavarovanja, ki se razlikujeta po davčni obravnavi in namembnosti privarčevanih sredstev. Prva oblika je dodatno prostovoljno pokojninsko zavarovanje, kjer se vplačana sredstva nakazujejo na isti račun kot obvezno pokojninsko zavarovanje. Sistem omogoča dodatno doplačevanje delovne dobe do največ 2000 USD na mesec, ki omogočajo posamezniku predčasno upokojitev. Z davčnega vidika so ti prispevki enako obravnavani kot obvezno zavarovanje, kar pomeni, da se ne obdavčujejo prispevki in donosi, vendar pa se na koncu obdavči pokojnina. Druga možnost je vplačevanje sredstev na drug, ločen račun, vendar pri istem AFP, kjer ima posameznik primarni račun. Varčevalec nima nobenih davčnih olajšav, vendar ne plača davka ob izplačilu sredstev. Sredstva iz tega računa lahko posameznik dvigne, kadarkoli jih potrebuje (Schmidt - Hebbel, 1999, str. 4).

²³ Posameznik lahko dela tudi po tej starostni meji, lahko pa se tudi predčasno upokoji, če izpolnjuje določene zakonske predpise.

²⁴ Realno gledano in ne nominalno.

2.5 DELOVANJE NOVEGA SISTEMA

2.5.1 VLOGA DRŽAVE IN REGULACIJA

Država ima dve vlogi, in sicer skrbi za nadzor in pomoč v skrajni sili, če pride do likvidacije skladov zaradi finančnih težav. Za nadzor in ostale zadeve, povezane s poslovanjem skladov, pa skrbi državna služba SAFP,²⁵ ki tesno sodeluje z Ministrstvom za finance in centralno banko. SAFP je zadolžen za odobritev novih pokojninskih skladov glede na predpisane zakone, nadzoruje in opravlja revizijo poslovanja AFP-jev s stališča financ, zakonov in administrativnih zadev, nadzoruje minimalne predpisane kapitalske in denarne rezerve AFP-jev, vrši nadzor nad sestavo portfeljev skladov, skrbi za sprejemanje in posodabljanje zakonov v zvezi s pokojninskimi skladi, prav tako tudi za kaznovanje skladov, ki ne poslujejo po zakonu in v skrajni sili skrbijo za njihovo ukinitve, ter je arbiter v sporih med skladom in njenim zavarovancem (Rodriguez, 1999, str. 5).

Država poleg nadzora skrbi tudi za socialno zaščito delavcev v obliki minimalne pokojnine, do katere so upravičeni delavci, ki so vplačevali prispevke manj kot 20 let, a jim država zagotovi minimalni dodatek za boljše socialne razmere iz državnega proračuna. Enako velja za delavce, ki sicer so prispevali v sklad prispevke več kot 20 let, vendar si zaradi višine plače niso bili zmožni zagotoviti dovolj visoke pokojnine ter jim zato država doplača vsoto, da dosežejo minimalno pokojnino.

Skladi morajo imeti vsaj 1 % rezerv glede na vložena sredstva, ki predstavljajo rezervo v primeru, če sklad ne doseže predpisanega minimalnega donosa (Schmidt - Hebbel, 1999, str. 4). Posebnost sistema je, da ta določa tako najnižji kot najvišji možen donos, ki ga skladi lahko dosežajo. Minimalen donos je določen s 50 % povprečnega donosa, ki ga dosežajo vsi pokojninski skladi v državi, ali pa je lahko za 2 % nižji od povprečja. V primeru, da sklad ne dosega predpisanega donosa, mora razliko pokriti iz svojih varnostnih rezerv. Najvišji donos je lahko za 50 % višji od povprečja donosov, ki jih dosežajo skladi, ali za 2 % nad povprečjem. Če sklad dosega višje donose, se razliko nakaže v varnostne rezerve za obdobja, ko sklad ne bo dosegal minimalnih donosov (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 8).

Vloga države ni samo v zakonodaji in nadzoru pokojninskega sistema, saj skrbi tudi za določene garancije. Država tako skrbi, da vsak zavarovanec prejme minimalno zagotovljeno pokojnino v primeru, ko so posamezniki izčrpali vsa svoja sredstva iz načrtovane izplačilne sheme²⁶ ali pa je prihodek posameznika manjši od minimalne pokojnine v primeru življenjske anuitete. Pogoj za to pokojnino je, da so zavarovanci vplačevali v sistem vsaj 20 let. Država pa garantira tudi, če sklad ne dosega minimalnih donosov. V primeru, da sklad nima dovolj sredstev v rezervi za pokritje nastale razlike med donosi, se ga likvidira in se preostala sredstva prenese na drug sklad. Razliko v sredstvih krije država. Tretjič pa država zagotovi pokojnino tudi upokojujencem, katerih izbrana zavarovalnica je propadla oziroma je šla v stečaj (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 10).

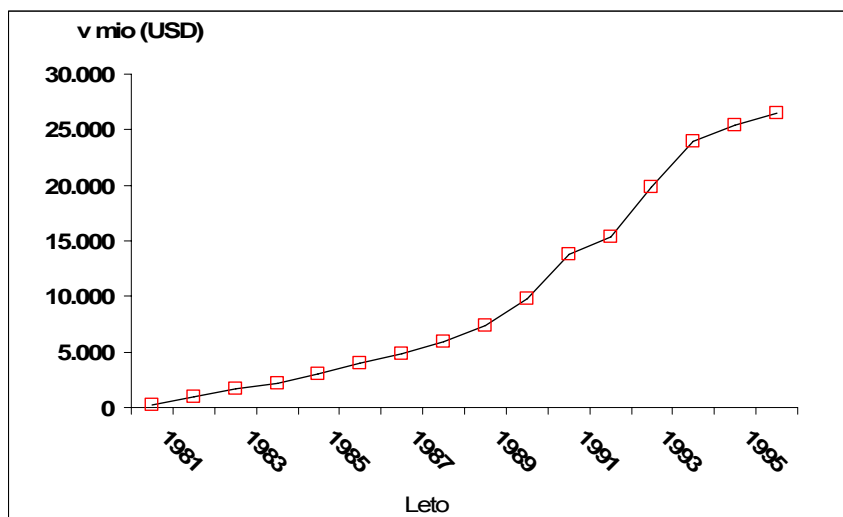
2.5.2 SESTAVA PORTFELJEV

Sredstva v upravljanju s strani AFP-jev so narasla iz 10 % BDP v letu 1985 na 39 % ali 26,5 milijard USD v letu 1996.

²⁵ T. i. *Superintendencia de Administradoras de Fondos de Pensions*.

²⁶ Nekdo živi nad pričakovano življenjsko dobo.

Slika 2: Vrednost sredstev v pokojninskih skladih (v mio USD).

Vir: L. J. Rodriguez, *Chile's Private Pension System at 18: Its Current State and Future Challenges*, 1999, str. 7, tabela 5.

Leta 2006 so znašala sredstva v pokojninskih skladih že 84 milijard USD, kar predstavlja več kot 50 % BDP-ja države (Errázuriz, 2007).

Za tovrsten sistem je vsekakor pomemben faktor tudi zakonsko predpisana sestava portfeljev in možnosti za naložbe, ki jih omogoča domači trg. V Čilu smo priča trem faktorjem, ki so vplivali na sestavo portfeljev in posledično na donose (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 13):

- zakonsko predpisana sestava portfeljev,
- povečevanje vsote denarja v upravljanju in
- razvoj domačega kapitalnega trga.

Nerazvitost čilskega trga se je kazala v tem, da je bilo po privatizaciji podjetij leta 1980 več kot 90 % sredstev pokojninskih skladov skoncentriranih v delnicah osmih največjih podjetij, kar vsekakor ni ugodno z vidika razpršitve premoženja. Nastala situacija je pripeljala do vpeljave zakona v letu 1990, ki je skladom dovoljeval, da so lahko začeli svoja sredstva investirati v nepremičnine in tuje finančne instrumente (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 13).

2.5.3 VIŠINA POKOJNIN IN DONOSI

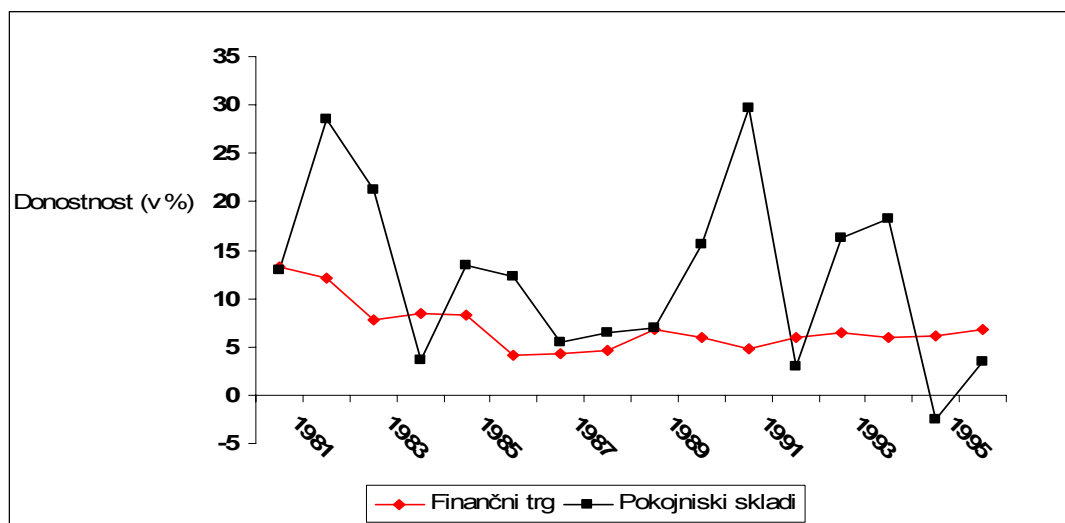
Leta 1995 sta čilska ekonomista Sergio Baeza in Raul Burger izvedla raziskavo o uspešnosti novega pokojninskega sistema. Preučila sta višino pokojnin 4000 oseb,²⁷ ki so bile vključene v nov sistem. Raziskava je pokazala, da so pokojnine v povprečju znašale 78 % njihove povprečne plače v zadnjih desetih letih. Osebe, ki so se predčasno upokojile, pa so celo dosegle pokojnine v višini 81 % povprečne plače (Rodriguez, 1999, str. 17–18). To je vsekakor lep uspeh, če upoštevamo, da je bil cilj novega sistema zagotoviti pokojnine v višini 70 % plače.

²⁷ Na tem mestu je treba bralce opozoriti, da so bile v raziskavo vključene pokojnine, ki so povprečje pokojninskih pravic, ki izvirajo iz prispevkov v star PAYG sistem in prispevkov v nov naložbeni sistem. Za enkrat še ni upokojevcev, ki bi celotno pokojnino prejeli glede na vplačane prispevke v nov sistem.

In kašni so rezultati glede na pretekli sistem? Organizacija Genesis Investment Management je v svoji raziskavi prišla do zaključka, da so bile v obdobju med letom 1993 in 1995 pokojnine v novem sistemu od 51 do 57 % višje kot v prejšnjem sistemu. Največjo rast so doživele invalidske pokojnine, katerih vrednost je bila od 69 do 82 % višja (Rodriguez, 1999, str. 18).

Ker je višina pokojnin v naložbenem sistemu odvisna od donosov, ki so jih ustvarili upravljalci, je ob tem nujno pogledati tudi gibanje povprečnih donosov AFP-jev. V obdobju od leta 1981 do 1996 je bil donos v povprečju 12,8 %, kar je bila posledica nenehne pomoči države v obdobju finančne krize v letih 1983 in 84, ter visokih donosov ob ponovnem zagonu gospodarstva v začetku 90. let, ki je bil posledica vdora tujega kapitala na domači trg, saj so bile delnice domačih podjetij podcenjene.

Slika 3: Gibanje donosov pokojninskih skladov in čilskega finančnega trga.

Vir: L. J. Rodriguez, *Chile's Private Pension System at 18: Its Current State and Future Challenges*, 1999, str. 14, tabela 13.

Po 25 letih aktivnega delovanja sistema je po podatkih iz leta 2006 donosnost skladov še vedno ostala visoka, saj je le-ta znašala v povprečju nekaj več kot 10 % (Errázuriz, 2007).

2.5.4 VIŠINA PLAČ IN POKRITOST POKOJNIN V NOVEM SISTEMU

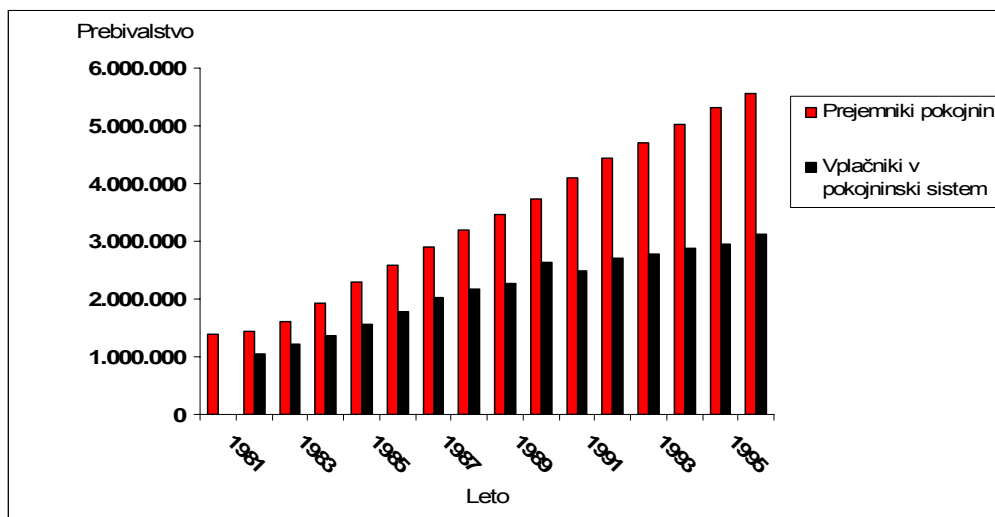
Ker v novem sistemu izdatke za pokojnino plačuje delavec sam in ne njegov delodajalec, je bilo vsekakor pričakovati dvig neto plač oziroma redifiniranje bruto plač. Delavci, ki so zamenjali sistem, so tako čakali povprečno povišanje neto plač za 12,6 %. Istočasno so se stroški dela za delodajalce občutno znižali na račun nižjih pokojninskih prispevkov. Tako v novem sistemu delavec dobi izplačano skoraj celotno bruto plačo. Ukinitvev delodajalčevih prispevkov naredi sistem bolj transparenten za delavca, saj natančno ve, koliko svoje plače je prispeval za pokojnino (Rodriguez, 1999, str. 15).

V letu 1996 je bilo tako v nov sistem vključenih 5,57 milijona delavcev, kar predstavlja 99 % vse delovne sile. Zavarovancev, ki so bili aktivno vključeni v sistem,²⁸ je bilo občutno manj, saj jih je bilo le 3,1 milijona ali le 59 % vseh zaposlenih. Če dodamo še zavarovance iz starega sistema, je pokritost pokojnin narasla iz 53 % v letu 1982 na 65 % v letu 1995. Tukaj se že pokaže ena

²⁸ Nekdo plačuje prispevke za pokojnino.

izmed slabosti sistema, in sicer nizka stopnja pokritosti, ki je posledica neprijavljenega dela, tj. dela na črno, ter nizke stopnje vplačil samozaposlenih²⁹ in moralnega hazarda, kot posledica minimalne pokojnine, ki jo zagotavlja država (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 12).

Slika 4: Gibanje števila aktivnih zavarovancev in prejemnikov pokojnin.

Vir: L. J. Rodriguez, *Chile's Private Pension System at 18: Its Current State and Future Challenges*, 1999, str. 7, tabela 4.

Situacija se je v zadnjih 10 letih zelo popravila in po podatkih iz leta 2004 naj bi v sistem vplačevalo več kot 7 milijonov prebivalcev, v državi s populacijo 16 milijonov (Errázuriz, 2005).

2.5.5 STROŠKI PREHODA NA NOV SISTEM IN VPLIVI NA JAVNI PRORAČUN

Sistem je še vedno v fazi tranzicije, saj še vedno na trgu delujeta oba sistema; tako stari PAYG sistem kot nov kapitalski sistem. Star sistem bo ostal v veljavi, dokler ne bodo izplačana vsa sredstva iz tega sistema.³⁰ In kakšni so bili stroški prehoda iz enega na drug sistem? Prehod je vsekakor obremenil javno blagajno, saj je del sredstev za prenos iz enega sistema v drugega zagotovila država. Država je izgubila pomemben vir sredstev, ko je večina zavarovancev prešla iz nacionalnega na privatni sistem. Nov sistem je tako imel tri vplive na državni proračun (Rodriguez, 1999, str. 11):

- država je morala izplačevati pokojnine tistim, ki so ostali v starem sistemu, in že upokojenim, ki so črpali pravice iz starega sistema,³¹
- država je morala financirati izdane obveznice za tiste, ki so prešli iz enega v drug sistem, in
- država je morala zagotoviti minimalne pokojnine za tiste, ki so prešli v nov sistem.

²⁹ Ti ne plačujejo višjih prispevkov, saj bi lahko na tak način izkazali višje dobičke, kot jih v resnici prikazujejo, kar bi vodilo v višjo obdavčitev.

³⁰ Po ocenah nekje do leta 2045.

³¹ To predstavlja najvišje stroške tranzicije, ki pa se bodo s časom zmanjšali.

Strošek bodo še nekaj let predstavljale obveznice, saj vedno več ljudi prehaja iz starega na nov sistem. Pogoj za obveznice je, da je zavarovanec bil v stari sistem vključen vsaj 12 mesecev v preteklih 5 letih, pred novembrom 1980. Na dolgi rok bo največji strošek še vedno predstavljala minimalna zajamčena pokojnina, ki jo prejemaajo prej opisane skupine.

VPLIV NOVEGA SISTEMA NA GOSPODARSTVO

Pozitiven je podatek o rasti sredstev v pokojninskem sistemu, saj so le-ta narasla na 40 % BDP-ja v zadnjih 18 letih, kar je za državo z majhnim in nerazvitim finančnim trgom uspeh. Po projekcijah naj bi ta narasla na 134 % BDP-ja do leta 2020 (Rodriguez, 1999, str. 6).

José Piñera, oče čilskega pokojninskega sistema, je kot pomemben podatek izpostavil vse večje število predčasnih upokojitev. Sam je za to izpostavil dva faktorja, in sicer podatek kaže na to, da posameznik preko sistema nabere dovolj sredstev ter se tako posledično izboljšuje kakovost življenja delavcev, ki jim omogoča, da se na stara leta začnejo ukvarjati s svojimi hobiji ali pa popoldanskimi dejavnostmi (Rodriguez, 1999, str. 6). Pozitiven je tudi podatek o povprečni pokojnini, ki je leta 1989 znašala 258 USD in leta 1994 315 USD. Če jo primerjamo z ameriško povprečno plačo v tem obdobju, ki je znašala 506 USD oziroma 743 USD in ob tem upoštevamo znano dejstvo, da je BDP na prebivalca v ZDA 5-krat višji, je to vsekakor lep podatek³² (Rodriguez, 1999, str. 7).

2.6.1 VARČEVANJE

Prehod s starega na nov sistem brez večjega zadolževanja države pa pomeni povečanje davkov, ki vplivajo na obstoječe generacije zavarovancev. Namen davkov je pokritje deficita, ki ga je ustvaril prejšnji sistem, in akumulacija kapitala za prihodnje zavarovance. Tako se pričakuje, da bo na dolgi rok nov sistem imel pozitivne učinke na varčevanje. Na kratek rok se vsekakor pričakuje zmanjšanje potrošnje na račun večjega pritiska davkov. Vendar omenimo, da je bil učinek višjih davkov in s tem manjša potrošnja kompenzirana z manjšo prispevno stopnjo, ki je padla z 22 na 13 % (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 15). Najbolj izstopajoč je podatek, da je državno varčevanje pri proračunu ves čas naraščalo in zbrana sredstva pa so bila porabljena za tranzicijo med sistemoma ter kot subvencija skladom v času finančnega zloma.

2.6.2 RAZVOJ FINANČNIH TRGOV

Pojav pokojninskih skladov na domačem trgu je vsekakor pozitivno vplival na razvoj finančnih trgov in pospešil proces privatizacije domačih podjetij, katerih delnice predstavljajo pomembno naložbo teh skladov. Delnice in obveznice privatiziranih podjetij so tako iz 1,1 % sredstev v skladih v letu 1986 narasle na 32,8 % v letu 1996. Poleg razvoja borze so imeli skladi močan vpliv tudi na razvoj nepremičninskega trga preko hipotekarnih obveznic. V letu 1996 so portfelji pokojninskih skladov 17,9 % svojih sredstev naložili v hipotekarne obveznice, ali če gledamo s perspektive nepremičninskega trga, je bil to nakup dveh od treh hiš na trgu s strani pokojninskih skladov (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 16).

³² Podatki za leto 1998.

Skupaj z razvojem pokojninskih skladov so se razvijale tudi zavarovalnice, saj morajo skladi v primeru pokojninske rente sredstva nakazati na zavarovalnico ter sredstva zavarovati v primeru smrti zavarovanca ali poskrbeti za invalidska nadomestila.

Taka ureditev je prispevala k večji transparentnosti trga.³³ Trg deluje bolj stabilno in ni podvržen špekulacijskim pritiskom, saj nad njim bedi država, ki ima interes, da ne pride do problemov na trgu, saj jih mora v nasprotnem primeru sama odpravljati oziroma zanje plača iz lastne blagajne. Zaradi vse večjega povpraševanja AFP-jev se razvijajo tudi novi finančni instrumenti, ki prispevajo k poglobljanju trga. Zaradi iskanja novih investicijskih možnosti so skladi svoja sredstva začeli vlagati tudi v druge finančne oblike, na primer investicije v panoge, kot so gradbeništvo in rudarstvo.

A skladi bodo prej ali slej primorani povečati delež svojih investicij v tujih finančnih instrumentih, kot posledico majhnosti domačega trga in potrebe po diverzifikaciji portfeljev. Skladom je dovoljeno, da 12 % svojih sredstev investirajo v tuje finančne instrumente, od tega največ 12 % v instrumente s fiksnim donosom in največ 6 % v tiste s spremenljivim donosom (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 16).

PROBLEMI SISTEMA

Kot smo lahko videli, ima nov pokojninski sistem vsekakor pozitivne makroekonomske vplive na razvoj čilskega gospodarstva. Reforma je prišla v pravem času, ko je šla država skozi divje obdobje privatizacije, kar je prineslo lepe donose skladom in posledično rast le-teh. Občuten razvoj je Čile dosegel tudi na kapitalskem trgu. Vsekakor pa ima sistem nekatere pomanjkljivosti, ki jih bo potrebno v prihodnosti odpraviti, saj se bodo v nasprotnem primeru začele odražati kot proračunski deficit in nižanje prejetih pokojnin.

2.7.1 ADMINISTRATIVNI STROŠKI

Veliko skrb ekonomistom predstavljajo administrativni stroški, saj realno gledano nižajo višino pokojninske osnove. V primerjavi s prejšnjim sistemom so administrativni nižji; ekonomist Raul Bustos Castillo je na primer izračunal, da so za 42 % nižji glede na prejšnji sistem (Rodriguez, 1999, str. 10). Kot primer lahko prikažemo izračun, ki pravi, da so leta 1984 administrativni stroški znašali 9 % plače ali 90 % vseh stroškov za pokojnine. Do leta 1996 so se postopno zmanjševali in bili v letu 1996 3% plače ali 10 % vseh stroškov, ki jih je treba plačati za pokojninski sistem. Ekonomiste bolj kot višina skrbi to, da se je trend zniževanj stroškov v zadnjih 10 letih ustavil. Analize so pokazale, da največji strošek predstavljajo stroški trženja in razvoja prodajnih poti. V prvi polovici devetdesetih let so ti stroški znašali eno tretjino vseh stroškov in namesto, da bi se s časom zmanjševali, so se povečevali. Največjo zaslugo so imeli terenski prodajalci, katerih število je iz 3.500 v letu 1990 naraslo na 15.000 v začetku leta 1995. To vsekakor ni spodbudno za sistem, ki je že dosegel stopnjo zrelosti in bi zato moral začeti zaradi ekonomij obsega zmanjševati administrativne stroške (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 18).

Drug krivec za visoke stroške bi lahko bil monopol AFP-jev nad upravljanjem pokojninskih računov. Ne vzajemni skladi, banke, zavarovalnice in ne posameznik nimajo pravice do upravljanja s temi računi, kar onemogoča nastanek tako imenovanih finančnih supermarketov,

³³ Avtor dela ima v mislih predvsem to, da se zaradi večje koncentracije delnic s strani AFP natančno ve, kdo ima kakšen delež, vendar to ni nujno dobro za likvidnost finančnih trgov.

kjer bi lahko posameznik dobil vse potrebne storitve. Taki finančni supermarketi bi občutno zmanjšali administrativne stroške z odpravo podvajanja tržne in operativne infrastrukture (Rodriguez, 1999, str. 10).

2.7.2 PROBLEM OMEJITVE DONOSOV

Spodnja meja donosa služi kot zaščita pred tveganjem investiranja v bolj »eksotične« finančne instrumente in delnice, ki so lahko precej tvegane. To je prisililo upravljavce skladov, da se poslužujejo konzervativnih investicijskih politik, tako pa imajo skladi večinoma podobno sestavo portfeljev. Tu se pojavi problem izbire delnic, ki jih imajo. Če ne bi bilo obstoječega zakona, bi lahko upravljavci ponudili na trgu različno tvegane sklade, kar bi omogočilo strankam izbiro skladov glede na svoje želje med donosom in tveganjem. Na tak način bi se lahko zmanjšala migracija med skladi, ki povzroča visoke administrativne stroške (Rodriguez, 1999, str. 8).

2.7.3 PRITISKI NA DRŽAVNO BLAGAJNO

Visoki administrativni stroški so povezani z obremenitvijo državne blagajne. Visoki stroški lahko odvrnejo zavarovance od vključitve v sistem na račun moralnega hazarda, ki je pogojen z minimalno zagotovljeno pokojnino, če zaposleni ne vplača dovolj sredstev v sistem. Drug problem predstavlja možnost predčasne upokojitve in s tem povezanim predčasnim izčrpanjem sredstev s svojega računa, čemur sledi izplačevanje minimalne zagotovljene pokojnine s strani države (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 18).

2.7.4 POLITIČNI VIDIK

Ko ekonomija raste in posledično rastejo tudi realne plače, postaja minimalna pokojnina socialno gledano nesprejemljiva, kar povzroča politične pritiske na vladajoče entitete, kar ima na kratek rok močan vpliv na fiskalno politiko, na dolgi rok pa na proračun (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 19).

2.7.5 ADMINISTRATIVNE NAPAKE SISTEMA

Kot sem že omenil, je težava sistema v razmerju med nizko stopnjo vplačil in velikim številom upravičencev. To je vsekakor posledica tega, da je veliko zaposlenih verjetno ob menjavi sistema prišlo v sistem, kljub temu da niso izpolnjevali določenih kriterijev. To so ljudje, ki so prišli v nov sistem, vendar imajo minimalne plače in niso zmožni plačevati minimalnih prispevkov za pokojnine, kar se bo v naslednjih 10 do 20 letih odražalo kot velik pritisk po minimalnih pokojninah, ki jih bo morala zagotoviti država (Ruiz - Tagle & Castro, 1998, str. 19).

KAJ JE TREBA ŠE POSTORITI?

Pozitivni učinki čilskega sistema so se počasi razširili tudi na druge države Latinske Amerike. Tako so bolj ali manj uspešno sistem prekopirali v Peruju (1993), Kolumbiji (1994), Argentini

(1994), Urugvaju (1996), Boliviji (1997), Mehiki (1997) in Salvadorju (1998). Marca 1999 je Poljska kot prva država Vzhodne Evrope vpeljala reformo, ki temelji na čilskem pokojninskem sistemu.

Kljub uspehu pa bo morala čilska vlada sprejeti oziroma urediti še veliko zadev, ki bodo pripeljale sistem do zelenega cilja. Rodriguez (1999, str. 18) tako omenja, da je za doseg cilja potrebna liberalizacija investicijske politike, ki bo upravljavcem omogočila sestavo različnih portfeljev in tako povečala konkurenčnost skladov na podlagi donosov, kar bo znižalo administrativne stroške. Na pokojninski trg bi morale vstopiti tudi druge finančne institucije, kot so banke, zavarovalnice in vzajemni skladi, kar bi omogočalo nastanek finančnih supermarketov in povečanje konkurence. Potrebno bi bilo povišanje oziroma znižanje zgornje in spodnje meje zagotovljenih donosov. Liberalizacija investicijske politike bi lahko pripeljala do diferenciacije tveganja pri zavarovancih, ki bi lahko sami izbirali razmerje med donosi in tveganjem. AFP-ji pa bi morali posledično upravljati z več kot enim skladom. Tako bi lahko ponudili različne tipe skladov z različno naložbeno politiko, ki variira od zelo tvegane do konzervativne. Če bi delavci lahko investirali v več kot en sklad znotraj posameznega AFP-ja, bi lahko občutno znižali administrativne stroške. Tako bi se zmanjšala tudi fluktuacija prestopov delavcev med skladi. Potrebno je tudi zmanjšati moralni hazard, povezan z minimalnimi pokojninami. To bi bilo mogoče z vpeljavo različnih varovalk, kot je na primer število let prispevanja v pokojninski sistem ter zmanjšanje prispevne stopnje na raven, ki bi omogočala, da bodo posamezniki dobili minimalno pokojnino. Le na tak način se bo razvil še preostali finančni trg, saj bodo posamezniki preostanek denarja investirali tudi v druge finančne instrumente na trgu oziroma v druge finančne družbe.

K temu bi dodal še raziskavo dr. J. H. Brava (2001), v kateri je navedel še nekaj ugotovitev oziroma problemov, ki bi jih bilo pametno odpraviti (Bravo, 2001, str. 4):

- narediti prispevke samozaposlenih, obvezne,³⁴ oziroma jih stimulirati z nekaterimi ugodnostmi, da bi prišli na isto ali višjo prispevno stopnjo kot ostali zaposleni. Tako bi se jim lahko ponudilo dostop do zdravstvenega in ostalih socialnih zavarovanj³⁵ ter davčne olajšave pri vplačilih;
- omogočiti delavcem z nizko plačo, predvsem sezonskim,³⁶ boljše pogoje za pridobitev minimalnih pokojnin. Tu je upravičena kritika, da moraš za minimalno pokojnino prispevati vsaj 20 let, kar pa si ti delavci zaradi specifičnosti dela ne morejo privoščiti;
- spodbujanje participacije večjega števila žensk v sistemu, saj se njihovo število med delavci povečuje. Vlada bi morala izenačiti leta upokojitve med ženskami in moškimi ter olajšati možnost pridobitve minimalne pokojnine na račun časa, porabljenega na porodniškem dopustu.

3 POKOJNINSKA REFORMA V SLOVENIJI

Tako kot druge države se tudi Slovenija splošnim globalnim trendom kljub svoji majhnosti ne more izmakniti. Delež oseb, starejših od 65 let, je že ob popisu leta 1991 presegel 11 %, do leta 2002 se je povečal na 14,7 %, ob koncu leta 2006 pa je bilo pri nas že 15,9 % starejših od 65 let, ali skoraj 320.000 prebivalcev Slovenije. Zanimiv je tudi podatek o staranju starega prebivalstva.

³⁴ Ti predstavljajo 27 % delovne sile, vendar jih le 2,4 % vplačuje v drugi steber.

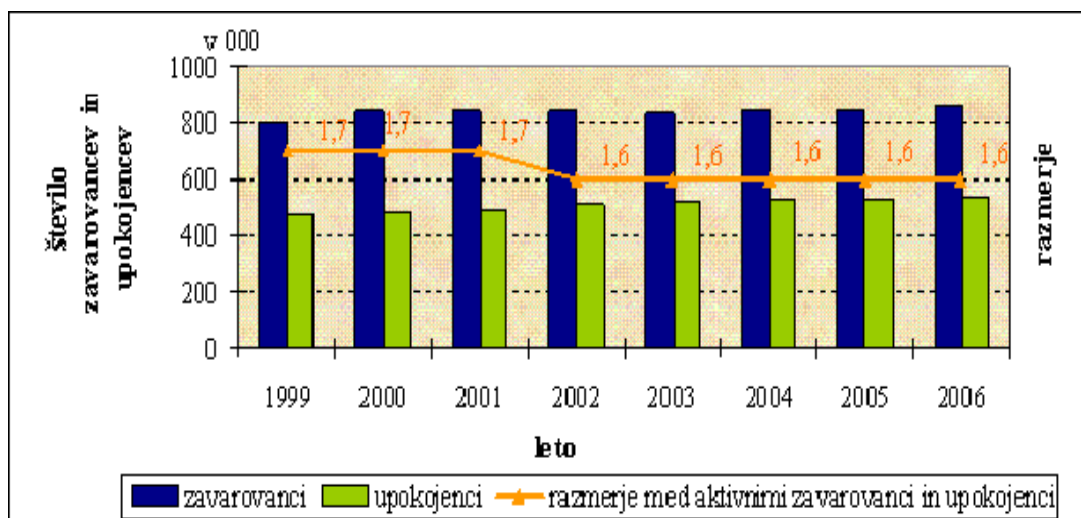
³⁵ Za ta zavarovanja se plačuje posebej.

³⁶ Delavci na plantažah.

Do sredine enaindvajsetega stoletja, globalno gledano, bo po pričakovanjih starih 80 let in več, že ena petina vseh starejših (več kot 19 %). Število stoletnikov, tj. starih 100 let ali več, pa se bo povečalo za 15-krat, s približno 145.000 v letu 1999 na 2,2 milijona do leta 2050 (Statistični Urad RS, 2007).

Slovenija je svoj prvi pokojninski sistem dobila po drugi svetovni vojni leta 1946, ki pa je zaradi demografskih in politično-ekonomskih faktorjev začel drseti v vedno večje finančne težave. Razmerje med zavarovanci in upokojenci se je pričelo zmanjševati.

Slika 5: Število aktivnih zavarovancev in upokojencev ter razmerje med aktivnimi zavarovanci in upokojenci.

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, Letno poročilo 2006, 2006, slika II. 8.

K tej sliki lahko dodamo projekcijo Statističnega urada RS, ki napoveduje, da se bo do leta 2025 število upokojencev in zavarovancev izenačilo (Prva pokojninska družba, 2004).

Nevzdržno stanje, predvsem vse večji pritisk na pokojninsko blagajno, je leta 1999 pripeljalo do pokojninske reforme in nastanka zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (v nadaljevanju ZPIZ-1). Reforma je nastala iz analiz programa Phare in Svetovne banke. Projekcije so namreč pokazale, da dotedanjega sistema ni bilo mogoče finančno vzdrževati na dolgi rok, saj bi morali bistveno povišati prispevke zavarovancev in delodajalcev oziroma davke, če bi hoteli obdržati želeno raven prispevkov. Ohranitev tedanje situacije je bilo ob nezmožnosti ohranjanja zelenega razmerja med upokojenci in zavarovanci možno le z višanjem upokojitvene starosti. Z vidika posameznika bi to pomenilo, da bi se mu ob podaljšanju življenjske dobe sorazmerno z daljšanjem časa uživanja pokojnine podaljševala tudi delovna doba in dvignila dejanska upokojitvena starost (Štrovs, 2000, str. 12). Tako je dotedanji enostebni dokladni sistem, ki je temeljil na principu medgeneracijske pogodbe med aktivnimi zavarovanci in upokojenci, nadomestil tristebni sistem. Kot glavni vzroki, ki so pripeljali do pokojninske reforme, se omenjajo (Štrovs, 2000, str. 13):

- demografske spremembe, kjer glavni problem predstavljata zmanjšanje števila rojstev in daljšanje življenjske dobe, kar je pripeljalo do prej omenjenega slabšanja razmerja med zavarovanci in upokojenci;
- spremembe na trgu dela, ki so posledica razpada bivšega sistema. Prehod v tržno gospodarstvo in vojne na območju bivše republike so povzročile razpad nekaterih slovenskih podjetij, kar je s sabo prineslo večje število brezposelnih;

- previsoka raven pravic, ki se je kazala v obliki različnih ugodnosti in bonitet, za katere pa pokojninska blagajna ni bila zmožna zagotoviti sredstva v celoti;
- predčasno upokojevanje, ki je bilo posledica politike samostojne Slovenije, da obdrži nizko brezposelnost, ki je bila posledica prej omenjenih stečajev slovenskih podjetij. Vlada je bila tako primorana sprejeti vrsto zakonov, ki so omogočali odvečni delovni sili predčasno upokojitev;
- nepravilnost bivšega sistema, ki je v slabši položaj postavljala moške. Ženske so v prejšnjem pokojninskem sistemu pridobile pravico do starostne pokojnine pet let prej kot moški. Ker je statistično gledano življenje žensk v povprečju pet let daljše kot moško, so ženske na tak način uživale deset let pokojnine več kot moški. Moške je v slabši položaj postavljalo tudi služenje vojaškega roka, ki se ni upoštevalo v pokojninski dobi. Slabost prejšnjega sistema je bilo tudi razmerje med višino pravic in višino prispevkov, saj je bila pokojnina odvisna od višine plače in ne od plačanih prispevkov, kar je povzročilo nepravilno razporeditev od bolj produktivnih k manj produktivnim.

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje je najpomembnejši del sistema socialne varnosti v državi in vključuje preko 540.000 uživalcev pravic in preko 890.000 zavarovancev (podatki ZPIZ, oktober 2007). Republika Slovenija je z uvedbo državne pokojnine uveljavlja ureditev, v kateri vsakemu staremu prebivalcu zagotavlja minimalno socialno varnost. Ob nadaljnjem izboljšanju življenjskih in zdravstvenih razmer bo daljšanje življenjske dobe omogočalo vse daljše uživanje pokojnine vse večjemu številu prebivalcev. Tako pokojnina pomeni ekonomsko in socialno pravico, ki jo pričakuje vsak državljan in jo uživa velik del svojega življenja.

ZPIZ-1 je zelo solidarno naravnano. V tej smeri so določene možnosti za izvzem iz obveznega zavarovanja iz socialnih razlogov, manjša se razpon med najvišjo in najnižjo pokojninsko osnovo, uvajajo se obdobja pokojninske dobe za izpolnitev pogojev za zavarovance s prekinitvami v zavarovanju, dajejo se dodatki ali olajšave na račun starševstva, vdovske pokojnine, državne pokojnine, večja se vloga varstvenega dodatka, uveljavlja se najnižja pokojnina in vrsta drugih solidarnostnih oblik, ki bodo vsakomur zagotavljale minimalno socialno varnost v starosti ali ob invalidnosti. Po drugi strani pa se manjšajo privilegiji, in sicer s postopnim omejevanjem najvišjih pokojnin in s postopnim približevanjem upokojitvenih pogojev za vse kategorije zavarovancev (Štrovs, 2000, str. 5).

Kot sem že omenil, je bil glavni cilj reforme vpeljava naložbenega sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki naj bi dopolnil obstoječi dokladni sistem. K temu je reforma še dodala (Kapitalska družba, 2000):

- postopno zniževanje pokojninske osnove (pred reformo je znašala 85 %, zdaj pa se znižuje na 72,5 %),
- upokojitvena starost se postopoma povišuje,
- število let za odmero pokojninske osnove se postopoma povečuje (pred spremembo zakona je veljalo povprečje 10 najboljših zaporednih let, ki se bo podaljšalo na povprečje 18 let),
- razmerje med najvišjo in najnižjo pokojnino je največ 1 : 4,
- sprememba pri usklajevanju pokojnin.

Kljub reformi pa ekonomisti že nekaj časa opozarjajo, da so se še vedno ohranile določene slabosti, ki so bile prisotne v prejšnjem sistemu, in so jih predlagatelji novega sistema enostavno prekopirali, brez prilagoditve trenutnim razmeram (Štrovs, 2000):

- blagi pogoji za pridobitev pravic, kar ohranja neugodno razmerje med številom uživalcev pravic in številom aktivnih zavarovancev;
- visoka nadomestitvena stopnja pokojnin, ki zavarovance spodbuja k zgodnji upokojitvi;
- neenakopravnost med zavarovanci in zavarovankami, saj so ohranjeni različni pogoji za upokojitev in za odmero pokojnin glede na spol;
- visoki zneski družinskih in vdovskih pokojnin, ki bistveno odstopajo od razmerij v drugih državah;
- izjemno široka paleta pravic iz invalidskega zavarovanja;
- uvedba novih pravic za upokojence, kot so vdovska pokojnina, dodatek za rekreacijo in valorizacijo pokojnin glede na gibanje povprečnih plač vseh zaposlenih, vključno s funkcionarji in direktorji in brez upoštevanja zavarovalnih osnov samozaposlenih;
- povečuje se število primerov, v katerih se pri izpolnitvi pogojev za upokojitev in za odmero pokojnin upoštevajo obdobja, za katera niso bili plačani prispevki.

3.1 DOKLADNI IN KAPITALSKI SISTEM POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA

Dokladni, poznan tudi kot Bismarckov sistem, deluje na podlagi medgeneracijske solidarnosti; sistem je v tujini poznan kot sistem *pay-as-you-go* (PAYG). To pomeni, da aktivni člani plačujejo za upokojene člane in da se sredstva ne zbirajo. Višina pokojnine je odvisna od razmerja med številom aktivnih in upokojenih članov. V primeru, ko se razmerje med aktivnimi zavarovanci in upokojenci zmanjšuje, so potrebni določeni ukrepi, da se lahko ohranja raven socialnih pravic na želeni ravni, in sicer se ali se zmanjšuje pravice upokojencev ali pa večja obveznosti zaposlenih. Ker je krčenje pravic s socialnega vidika sporna, ponavadi država uporabi drugo metodo, ki pa je prav tako omejena zaradi določenih mikro- in makroekonomskih faktorjev, kot so znižanje produktivnosti, povečevanje brezposelnosti, nižanje gospodarske rasti in tako naprej.

Kapitalski način zavarovanja pomeni, da aktivni član ne vplačuje sredstev za upokojene člane, temveč na svoj račun. Tako je njegova pokojnina odvisna od njegovih zbranih sredstev in pričakovane dobe. Pri kapitalskem sistemu ni pomembno, koliko aktivnih članov pride na enega upokojenega člana, temveč koliko je član, ki se je upokojil, zbral sredstev. Ta sistem sestavljajo pokojninski skladi in pokojninske družbe, ki zainteresiranim zavarovancem ponudijo svoje pokojninske načrte. Kapitalski sistem je bolj odporen na ekonomske in demografske pritiske, ki sicer pestijo dokladni sistem. Prednost tega sistema je tudi varčevalna komponenta, ki je prisotna v sistemu, saj pozitivno vpliva na gospodarsko rast. Prisotnost različnih varčevalnih metod in s tem povezanih finančnih institucij vsekakor pozitivno vpliva na razvoj kapitalskega trga države, ki ima ta sistem.

Kljub zgornji trditvi pa lahko ob negativnem demografskem trendu prikažemo smiselnost prehoda iz dokladnega na kapitalski sistem. To lahko ponazorimo z naslednjo serijo enačb, ki morajo biti v ravnotežju, če hočemo imeti pokojninski sistem v ravnotežju:

$$c \times w \times Nw = b \times w \times Np \quad (1)$$

(*c*) je prispevna stopnja (v % povprečne plače), (*b*) razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo oziroma nadomestitveno stopnjo, (*w*) povprečna plača, (*Nw*) povprečno število

zavarovancev in (Np) povprečno število upokojencev. Leva stran enačbe predstavlja celotno maso prispevkov, desna stran pa celotno maso pokojnin. Če enačbo (1) preuredimo in zapišemo kot:

$$c = b \times Np/Nw \quad (2)$$

enačba kaže, kako je prispevna stopnja odvisna od nadomestitvenega razmerja (b) in razmerja med upokojenci in aktivnimi zavarovanci (Verbič, 2004, str. 42). Kot sem že omenil, je bilo slabšanje tega razmerja eden od glavnih faktorjev odločitve za prehod na kapitalski sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Aaron je leta 1966 pokazal, kakšni pogoji morajo veljati, da se kapitalski sistem izkaže za ugodnejšega od dokladnega:

$$n + g < r \quad (3)$$

kjer je (n) stopnja rasti prebivalstva, (g) stopnja rasti povprečne plače in (r) stopnja donosnosti. Razmerje velja tudi obratno. Če upoštevamo upadanje natalitete (kot opozorilo, da enačbo apliciram na razviti svet oziroma trenutne evropske razmere) ter dejstvo, da je evropsko gospodarstvo v zreli fazi oziroma stagnira, so vsekakor izpolnjeni pogoji, ki nas pripeljejo do tega razmerja.

Seveda pa potencialni prehod z dokladnega v kapitalski način nosi s seboj določene stroške in je z vidika Paretove učinkovitosti vprašljiva. Pojavljata se vsaj dve neposredni težavi, in sicer sedanja generacija bi morala s sprotnim prispevnim kritjem financirati pokojnine sedanji upokojenski generaciji in obenem nalagati v kapitalne sklade ter v primeru, da bi se obremenitev dokladnega vplačevanja sedanje generacije počasi zmanjševala, bi državni proračun, ki se srečuje z neprestanimi proračunskimi primanjkljaji, ne vzdržal dodatne obremenitve financiranja pokojnin sedanjim upokojencem (Verbič, 2004, str. 42). Pojavi pa se tudi posredna težava. Konstantna veljavnost relacije (3) povečuje delež dohodka od kapitala in zmanjšuje delež dohodka od dela v BDP (Stanovnik, 1998, str. 147).

Tudi Feldstein (1995) je naklonjen prehodu na kapitalski sistem in kot tehtna razloga za prehod med sistemi omenja predvsem pozitiven vpliv na gospodarsko rast in pozitivne donose kapitala, ki so višji kot rast nacionalnih prihodkov (BDP-ja) ter tudi višji kot donosi časovne komponente (Boldrin et al., 1998, str. 2).

3.2 TRISTEBRNI SISTEM

Slovenski pokojninski sistem danes temelji na sistemu treh stebrov. Poleg javnega sistema pokojninskega zavarovanja, ki ga izvaja Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije in predstavlja t. i. prvi steber, poznamo še dodatna pokojninska zavarovanja v t. i. drugem stebru ter druge oblike zavarovanj in varčevanj v okviru t. i. tretjega stebra (Bešter, 2008).³⁷

Prvi steber je splošni javni sistem, ki se financira s prispevki in/ali davki. Financira se po dokladnem principu, izvaja pa ga Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Republike Slovenije. To je sistem, ki temelji na medgeneracijski pogodbi, kar pomeni, da današnji aktivni zavarovanci plačujejo pokojnino sedanjim upokojencem – nabrana sredstva se stekajo v

³⁷ Grafični prikaz slovenskega pokojninskega sistem si lahko ogledate v Prilogi 3.

pokojninsko blagajno. Če je prispevkov premalo in ne zadoščajo za stroške pokojnin, krije razliko država iz proračuna. Prvi steber že od začetka 90-ih naprej pestijo prej omenjene težave, kar je pripeljalo do pokojninske reforme. V letu 2006 smo za pokojnine porabili 12,65 % BDP-ja kar nas uvršča med najbolj pokojninsko "drage" države v Evropski uniji (Bešter, 2008). Ker gre za obvezno zavarovanje, so v njega vključeni vsi aktivni zavarovanci. Višina prispevkov je določena z zakonom in se obračunava ob bruto plače.

Drugi steber sestavljajo različne poklicne sheme. Te vključujejo predvsem zaposlene, pri čemer so le-te lahko organizirane na ravni podjetja, panoge ali celotnega gospodarstva. Participacija je za zaposlene praviloma obvezna, financiranje pa je lahko bodisi s sprotim prispevnim kritjem ali preko naložbenih skladov. Pri reformah pokojninskih sistemov v državah v tranziciji je drugemu stebru namenjena posebna pozornost, saj je ta v teh državah koncipiran kot enotna nacionalna shema varčevanja za starost, obvezna za vse zaposlene. Vsak zaposleni z obveznim varčevanjem nalaga sredstva na individualni račun (pri zavarovalnici, banki ali specializiranem pokojninskem skladu), sredstva pa se kapitalizirajo in po upokojitvi izplačujejo kot anuitete.

Drugi steber se deli na obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje in na prostovoljno. V obvezno zavarovanje so vključeni zaposleni, ki opravljajo posebej zahtevno in zdravju škodljivo delo oziroma delo, ki ga po določenem času zaradi pešanja psihofizičnih zmožnosti ni več mogoče opravljati. Prostovoljno pokojninsko zavarovanje lahko naprej delimo na kolektivno in individualno zavarovanje. Za prostovoljno dodatno zavarovanje je značilno, da se financira s premijami, ki jih plačujejo delodajalci, zaposleni ali pa oboji. Obseg pravic je odvisen od pravil pokojninskega načrta, ki predpisuje pogoje zavarovanja. Država spodbuja vključitev v drugi steber predvsem na račun različnih davčnih olajšav, tako za delodajalce kot za zaposlene.

Tretji steber pa sestavljajo različne oblike prostovoljnega individualnega pokojninskega zavarovanja; to obliko zavarovanja ponujajo različne zavarovalnice, pokojninski kapitalski skladi ipd. (Stanovnik, 1998, str. 144). Financira se izključno kapitalsko – zavarovanci pri tem sami izberejo višino prispevka in finančne instrumente, v katere bodo ta sredstva vložili. Višina premije ni omejena, vendar se kot davčna olajšava upoštevajo le v okviru 3 % olajšav po zakonu o dohodnini, če pa premijo plačuje delodajalec, se upoštevajo kot boniteta.

Pri tem ekonomisti opozarjajo na problem tretjega stebra, in sicer fiskalnega obravnavanja tovrstnega varčevanja. Davčne olajšave preusmerjajo zavarovance iz javnega sistema v kapitalne sisteme financiranja, pri tem pa prihaja do distorzije v mobilnosti kapitala in vpliva na mobilnost dela. Kapital odteka z območij z višjo obdavčitvijo (manjšimi davčnimi olajšavami) in se seli na območja z umetno pogojeno (državna intervencija) nižjo obdavčitvijo (večjimi davčnimi olajšavami). Vpliv na mobilnost dela pa je dvoumen, saj se človeški viri ne selijo sorazmerno s kapitalom z območij z višjimi davčnimi olajšavami. Davčne olajšave povzročajo tudi prerazdelitve dohodka od revnejših slojev, ki so manj sposobni varčevanja, k bogatejšim, ki lahko več privarčujejo za starost ter predstavljajo hkrati občuten davčni odhodek za državni proračun (Verbič, 2004, str. 44).

3.3 POKOJNINSKI NAČRT

Pokojninski načrt je temeljni akt prostovoljnega dodatnega zavarovanja, ki ima naravo splošnih zavarovalnih pogojev. Pokojninski načrt določa pogoje za pridobitev pravic iz prostovoljnega dodatnega zavarovanja, vrsto in obseg teh pravic ter postopek za njihovo uveljavitev (ZPIZ-1, 1999, 295. člen). Določa, da mora prostovoljno dodatno zavarovanje po pokojninskem načrtu kriti izplačilo dodatne starostne pokojnine, lahko pa poleg izplačila dodatne starostne pokojnine krije tudi izplačilo predčasne starostne pokojnine za čas od pridobitve pravice do predčasne

starostne pokojnine do pridobitve pravice do pokojnine po predpisih o obveznem pokojninskem zavarovanju. Poznamo več vrst pokojninskih načrtov, v tujini najbolj razširjeni obliki pa sta (Pogačar, 2008, str. 14):

- prva oblika pokojninskih načrtov je sistem z določenimi prejemki (t. i. *the defined-benefit scheme*), pri katerem je višina pokojnine in drugih prejemkov, ki se izplačajo članu oziroma upravičencu, jasno določena v pravilih samega načrta. Običajno je višina teh prejemkov določena z zadnjo plačo in dobo zaposlitve pred upokojitvijo (t. i. *final salary scheme*). Ta oblika je trenutno sicer bolj razširjena, vendar jo počasi nadomešča drugi sistem;
- druga glavna oblika, ki postaja vse bolj priljubljena v pokojninskih sistemih, je sistem določenih prispevkov (t. i. *the defined contribution scheme*), kjer so prejemki člana določeni zgolj na osnovi vplačanih prispevkov in donosov, doseženih z upravljanjem teh prispevkov.

Pokojninski načrt, na podlagi katerega se lahko uveljavljajo davčen olajšave, mora odobriti minister, pristojen za delo (ZPIZ-1, 1999, 297. člen). Pokojninski načrt lahko tako oblikujejo delodajalec, zavarovalnica, pokojninska družba ali ustanovitelj odprtega vzajemnega pokojninskega sklada. Posameznik se lahko vključi v kolektivni ali individualni pokojninski načrt prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, kar pa ni izključujoče, saj je lahko hkrati vključen v en kolektivni in en individualni pokojninski načrt.

V kolektivni pokojninski načrt se lahko vključijo zaposleni pri delodajalcu, ki deloma ali v celoti plačuje premije dodatnega pokojninskega zavarovanja; za uveljavljanje davčnih olajšav mora biti v pokojninski načrt vključenih najmanj 51 % zaposlenih pri delodajalcu (Pogačar, 2007). V kolektivni pokojninski načrt se ne more vključiti posameznik, samozaposlena oseba in posameznik, ki je pretežni lastnik podjetja, zavoda ali zadruga, v kateri je zaposlen. Za pretežnega lastnika podjetja, zavoda ali zadruga se šteje oseba, če je imetnik poslovnega deleža, delnic ali drugih pravic, na podlagi katerih ima 25 % glasovalnih pravic ali 25 % delež v kapitalu določene pravne osebe. Prednost davčnih olajšav v tem primeru nosi delodajalec. V individualni pokojninski načrt pa se lahko vključi samostojno, premije plačuje iz neto plače oziroma drugih dohodkov in davčno olajšavo uveljavlja sam.

Osnovna pravica zavarovanca z vstopom v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje (v nadaljevanju PDPZ) je pravica do dodatne starostne pokojnine v obliki mesečne pokojninske rente (ZPIZ-1, 1999, 361. člen), v določenih primerih pa zavarovancu, ko le-ta izpolnjuje zakonske predpise, PDPZ zagotavlja pravico do dodatne invalidske in družinske pokojnine.

3.4 IZVAJALCI POKOJNINSKEGA NAČRTA

Pokojninski načrt izvajajo pokojninski skladi.³⁸ Pokojninski sklad se lahko oblikuje kot vzajemni pokojninski sklad (VPS) ali kot pokojninska družba. Pokojninski načrt lahko izvajajo tudi zavarovalnice, ki imajo dovoljenje za opravljanje življenjskega zavarovanja po zakonu, ki ureja zavarovalništvo (ZPIZ-1, 1999, 306. člen).

³⁸ Grafični prikaz izvajalcev pokojninskega načrta si lahko ogledate pod Prilogo 4.

Tabela 2: Število zavarovancev pri izvajalcih dodatnega pokojninskega zavarovanja in vrednost sredstev, ki jih imajo v upravljanju.

	31. 12. 2001	31. 12. 2002	31. 12. 2003	30. 6. 2004	30. 11. 2006	30. 9. 2007	Vrednost sredstev v €
VPS	15.905	31.539	36.573	195.138	219.292	229.287	422.694.634
Pokojninske družbe	65.99	103.760	130.702	143.443	219.292	229.287	344.153.000
Zavarovalnice	0	37.745	43.188	38.349	232.466	251.857	202.127.000
Skupaj	81.895	173.044	210.463	376.930	451.758	481.144	968.974.631

Vir: S. Čeh, Slabosti zadnjih mesecev, še ne napovedujejo slabih rent, 2008, str. 6.

3.4.1 POKOJNINSKA DRUŽBA

Pokojninska družba je pravna oseba s sedežem v Republiki Sloveniji, ki ima dovoljenje za opravljanje dejavnosti prostovoljnega dodatnega zavarovanja, in je lahko organizirana le kot delniška družba. Pokojninska družba mora imeti najmanj 15.000 zavarovancev prostovoljnega dodatnega zavarovanja (ZPIZ-1, 1999, 337. člen). Osnovni kapital pokojninske družbe mora biti vedno enak tretjini minimalnega kapitala, ki ga za zavarovalnice, ki opravljajo zavarovalne posle v skupini življenjskih zavarovanj, predpisuje zakon o zavarovalništvu, in ne sme biti nikoli nižje od višine zajamčenega kapitala, ki ga za to zavarovalnico prav tako določa zakon o zavarovalništvu.

Člen 339, ZPIZ-1 (1999) določa, da lahko pokojninska družba opravlja le naslednje dejavnosti, in sicer zbiranje premij prostovoljnega pokojninskega zavarovanja in vodenja osebnih računov zavarovancev, upravljanje s premoženjem pokojninske družbe ter izplačevanja pokojninske rente. Kot dodatno dejavnost lahko vključimo še storitve, ki jih opravlja v okviru dodatnega pokojninskega zavarovanja, in sicer svetovanje in strokovna pomoč delodajalcem, svetom delavcev ter sindikatom pri odločitvah o vstopu v zavarovanje oziroma oblikovanju pokojninskega načrta.

V primerjavi z vzajemnim pokojninskim skladom ima pokojninska družba pomembno prednost, saj poleg varčevalnega dela (vplačila premij) nudi zavarovancem tudi neposredno izplačilo dodatnih starostnih pokojnin. Na slovenskem tržišču so trenutno prisotne tri pokojninske družbe, in sicer Pokojninska družba A (41.297 zavarovancev), Skupna pokojninska družba, d. d. (67.928 zavarovancev) in Moja naložba, pokojninska družba, d. d. (27.773 zavarovancev) (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, september 2007).

3.4.2 ZAVAROVALNICA

Poleg pokojninskih skladov oziroma navedenih oblik nosilcev prostovoljnega dodatnega zavarovanja lahko pokojninske načrte izvajajo tudi zavarovalnice, ki imajo dovoljenje pristojnega organa za opravljanje poslov življenjskega zavarovanja po zakonu o zavarovalništvu. Če želi zavarovalnica vstopiti na področje drugega stebra, mora v predvidenem roku Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve predložiti pokojninski načrt ter prilagoditi svoje poslovanje temu načrtu. Zavarovalnica ima v drugem stebru lahko več različnih vlog, in sicer lahko izvaja individualne in kolektivne pokojninske načrte, posameznikom ali podjetjem nudi možnost vključitve v odprt vzajemni pokojninski sklad, ki ga je sama ustanovila in ga upravlja, lahko upravlja vzajemni pokojninski sklad in izplačuje rente (Perhavec, 2003, str. 31).

Za razliko od pokojninskih družb in vzajemnih pokojninskih skladov zavarovalnice nimajo nobene minimalne omejitve števila zavarovancev. Na našem trgu pokojninsko zavarovanje opravljajo tri zavarovalnice, in sicer Prva osebna zavarovalnica, d. d. (70.591 zavarovancev), Zavarovalnica Triglav, d. d. (42.460 zavarovancev) in Adriatic Slovenica, zavarovalna družba, d. d. (1.908 zavarovancev) (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, september 2007).

3.4.3 VZAJEMNI POKOJNINSKI SKLADI

Vzajemni pokojninski sklad (v nadaljevanju VPS) je premoženje, ki je financirano s sredstvi, zbranimi z vplačilom premij prostovoljnega dodatnega zavarovanja oziroma ustvarjenimi z upravljanjem s temi sredstvi, in je namenjeno kritju obveznosti do zavarovancev prostovoljnega dodatnega zavarovanja. Vzajemni pokojninski sklad je v lasti zavarovancev prostovoljnega dodatnega zavarovanja, zavarovanec pa postane lastnik sorazmernega dela vzajemnega pokojninskega sklada z vplačilom premij prostovoljnega dodatnega zavarovanja (ZPIZ-1, 1999, 307. člen).

Lastnosti VPS so po 307. členu, ZPIZ-1 sledeče:

- vzajemni pokojninski sklad ni pravna oseba;
- vzajemni pokojninski sklad mora imeti najmanj 1000 članov;
- vzajemni pokojninski sklad se oblikuje in upravlja izključno v korist zavarovancev prostovoljnega dodatnega zavarovanja;
- določba četrtega odstavka tega člena (vzajemni pokojninski sklad mora imeti najmanj 1000 članov) se ne uporablja prvo leto po ustanovitvi vzajemnega pokojninskega sklada.

V Sloveniji ločimo odprte in zaprte vzajemne pokojninske sklade. Zaprti VPS je tisti sklad, katerega člani lahko postanejo le zavarovanci prostovoljnega dodatnega zavarovanja, ki so v delovnem razmerju pri delodajalcu, ki je ustanovitelj sklada. V nasprotju z njim pa je odprt VPS tisti sklad, ki članstva ne pogojuje z delovnim razmerjem pri določenem delodajalcu (ZPIZ-1, 1999, 309. člen).

Tabela 3: Vzajemni pokojninski skladi v Sloveniji.

Ime Sklada	Upravljevec	Število zavarovancev
A III vzajemni pokojninski sklad	Abanka Vipava, d. d.	2.603
OVPS Banke Koper	Banka Koper, d. d.	5.387
Kapitalski vzajemni pokojninski sklad	Kapitalska družba, d. d.	33.492
Delta	Probanka, d. d.	3.808
Leon 2	Generali Zavarovalnica, d. d.	4.537
Zaprti vzajemni pokojninski sklad za javne uslužbenke	Kapitalska družba, d. d.	179.46

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Seznam izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja, 2007.

Minimalen zajamčeni donos je z zakonom določen in za njega jamči izvajalec dodatnega pokojninskega zavarovanja. Zakon namreč določa, da je minimalen zajamčeni donos določen z letno stopnjo donosnosti, ki ne sme biti nižja od 40 % povprečne letne obrestne mere državnih vrednostnih papirjev z dospelostjo nad enim letom. Višina zajamčenega donosa, ki je lahko enaka minimalnemu donosu ali višja od tega, je zapisana v pokojninskem načrtu. Če je dejanski doseženi donos nižji od zajamčenega, ki je določen s pokojninskim načrtom, mora izvajalec iz lastnih sredstev vplačati razliko. Zakon določa, da ima v primeru, ko izvajalec dodatnega pokojninskega zavarovanja ni sposoben zagotoviti minimalnega donosa, nadzorni organ pooblastila za prenos sredstev zavarovanca na drugega izvajalca.

3.4.4 DAVČNI VIDIK

Država na različne načine poskuša spodbuditi k varčevanju v drugem in tretjem stebru. Primerno orodje za to so davčne olajšave, ki pa nimajo samo plusov, temveč tudi minuse. Pozitiven efekt je recimo odložitev plačila davka – dohodnino posameznik plača, ko prične prejemati pokojnino, ter tako razpolaga in posledično varčuje z večjo količino sredstev kot bi sicer. Slabost slovenskih davčnih olajšav pa je vsekakor premajhen poudarek teh olajšav za tretji steber. S. Berkova (2007) je tako mnenja, da do pozitivnega učinka davčnih olajšav pride predvsem na račun razlike v višini prejemkov v posameznih življenjskih obdobjih. To se odraža v tem, da imamo kot zaposleni več sredstev na razpolago, in če vplačujemo v dodatno pokojninsko zavarovanje, se ta sredstva odštejejo od davčne osnove, kar zmanjšuje plačilo dohodnine, torej realno gledano razpolagamo z več sredstvi, ki jih lahko porabimo za varčevanje. Ti prejemki so obdavčeni progresivno. V obdobju pokoja pa so naši prejemki nižji, posledično je tudi obdavčitev rent nižja, kot je bila obdavčitev prihodkov v aktivni dobi.

Davčne olajšave se priznava tako za premije, ki jih plačuje zavarovanec sam, kakor tudi za premije, ki jih za člana sklada plačuje njegov delodajalec, pri čemer veljata dva pogoja za priznanje davčnih olajšav, in sicer, da je zavarovanje sklenjeno na osnovi pokojninskega načrta, ki ga odobri minister, pristojen za delo, pokojninski načrt pa mora biti vpisan v register pri pristojni davčni upravi.³⁹ Delodajalec, ki vplača premijo, ima naslednje davčne olajšave: ni mu potrebno plačevati prispevkov za socialno zavarovanje, ne plačuje davka na plače ter dodatno vplačana premija znižuje davčno osnovo II, kar pomeni, da znižuje osnovo za davek od dobička pravnih oseb. Če se delodajalci, sindikati in zaposleni dogovorijo, da zaposleni npr. pristanejo na znižanje stimulacije za 3 %, za znižanje plač za 3 % ali namenijo eno eskalacijo plač za premije dodatnega pokojninskega zavarovanja, delodajalec nima dodatnih stroškov povečanja plač, hkrati pa so zaposleni pokojninsko zavarovani in sredstva imajo na svojih osebnih varčevalnih računih.

Če se zaposleni sam odloči za pokojninsko zavarovanje, sklene individualno pokojninsko zavarovanje in sam plačuje mesečne premije iz svoje neto plače. Konec leta pri napovedi za dohodnino vpiše premijo za prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje, kar pomeni, da mu vplačana premija znižuje osnovo za dohodnino. Če izračunamo dohodnino za zaposlenega, ki prejema povprečno slovensko bruto plačo in nima drugih prejemkov kakor plače, uveljavlja 3 % davčno olajšavo z računih, ter nima vzdrževanih članov (tak zaposlen je razporejen v 2. dohodninski razred), dobi konec leta vrnjeno dohodnino v višini približno 35 % celotne vplačane premije. Premija dejansko znižuje osnovo za dohodnino, in sicer po tem, ko smo že odšteli 11 % splošno davčno olajšavo in 3 % davčno olajšavo, ki temelji na računih. Izračuni pri posameznikih bodo različni, saj nekdo, ki pade v 1. dohodninski razred, dobi vrnjene približno 17 % vplačane premije za prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje.

³⁹ Če pokojninski načrt financira delodajalec, lahko ta uveljavlja davčne olajšave le, če je v pokojninski načrt vključenih vsaj 51 % vseh zaposlenih.

Na žalost dodatno pokojninsko zavarovanje ne nudi vsem enakih pogojev. V slabšem položaju so samostojni podjetniki in delničarji ali družbeniki, ki imajo več kot 25 % delež v kapitalu in so hkrati tudi zaposleni. Zakon namreč določa, da se ti zaposleni lahko dodatno pokojninsko zavarujejo, vendar le v okviru individualnega pokojninskega načrta, kar pomeni, da lahko uveljavljajo davčne olajšave le kot občani, njihovo podjetje pa ne sme uveljaviti teh olajšav.

4 PRIHODNOST SLOVENSKE UREDITVE

Trenutna slovenska pokojninska reforma je le začasno stanje. Podobno kot drugje po Evropi se tudi v Sloveniji soočamo z neugodnim demografskim trendom ter z okornim in zastarelim pokojninskim sistemom (Berk, 2006, str. 25). Trenutna ureditev je tako le nekakšno prehodno oziroma začasno stanje. V praksi sicer obstajajo določene ustaljene rešitve, kot je višanje prispevkov, nižanje prejemkov ali podaljševanja delovne dobe, vendar kot sem že omenil, so le te omejene, hkrati pa imajo vpliv na trg dela. Na dolgi rok so tako potrebne korenite strukturne spremembe v smeri povečevanja osebnih vlaganj za finančno varno starost. Po projekcijah Eurostata je bilo v letu 2004 v Sloveniji 59.000 starejših oseb odvisnih od tuje pomoči, do leta 2010 naj bi njihovo število naraslo glede na različne scenarije, na od 64.000 do 69.000, do leta 2020 pa bo številka narasla na od 72.000 do 85.000 (Turk, 2007, str. 2).

In kaj lahko naredimo, ko nam primanjkuje nove delovne sile? Lahko podaljšujemo delovno dobo trenutnih zavarovancev, kar pa je v Sloveniji še vedno kamen spotike. To se na primer odraža v nizki stopnji delovno aktivnih v kritični starostni skupini od 55 do 64 let, kar je še posebej izrazito pri ženskah. Nizka delovna aktivnost te starostne skupine je zelo problematična z vidika pokojninskega sistema, saj to pomeni, da se velik del prebivalstva sorazmerno zgodaj umika s trga dela. Dejstvo je, da imamo še vedno eno najnižjih vstopnih starosti za ženske v EU, ki je leta 2005 znašala 57 let in 1 mesec (Stanovnik, 2007, str. 2).⁴⁰ Reforma iz leta 1999 tako ne predvideva le postopnega dviga delovne dobe za oba spola na 67 let, ampak tudi zmanjševanje pokojninskih pravic, ki ne bo prizadelo le bodočih upokojencev, ampak tudi obstoječe.

In kaj lahko pričakujemo v prihodnosti? Na dolgi rok vsekakor lahko pričakujemo evolucijo obstoječega trisesternega sistema, na kratek rok pa bo potrebno zagotoviti boljši izkoristek obstoječega sistema. Bešterjeva (2007, str. 1) kot alternativo obstoječemu sistemu v svoji razpravi omenja celo šeststebni model:

1. steber: **javni pokojninski sistem** na principu medgeneracijske izmenjave (PAYG),
2. steber: **kolektivni pokojninski načrti** na kapitalskem principu in z davčnimi olajšavami,
3. steber: **zavarovalni in finančni produkti** z višjim tveganjem in tudi mogočo višjo donosnostjo,
4. steber: **kakovostno zdravstveno zavarovanje** (javni sistem + dopolnilno + nadstandardno),
5. steber: **delna zaposlitev čim dlje v starost** kot dodaten vir zaslužka in ohranjanje kondicije v najširšem smislu,
6. steber: **kakovostna mreža socialnih odnosov**, ki nam tudi v starosti omogoča visoko kakovost življenja.

Na tem mestu bi želel izpostaviti še predlog S. Berka (2006, str. 25) o vpeljavi navideznih pokojninskih računov v sistemu navidezno določenih prispevkov – NDC (angl. *notional defined contribution*). V tem sistemu se posameznikova vplačana sredstva beležijo na individualnem

⁴⁰ Za podrobnejši pregled stopnje zaposlenosti starejših delavcev po spolih poglej Prilogo 5.

navideznem pokojninskem računu, ki ne predstavlja realnih sredstev ali finančne naložbe. Le-ti se povečujejo tako z rastjo plač kot z gospodarsko rastjo, kar pomeni, da so odvisna od trenutnega gospodarskega cikla. Posameznik tako pridobi enostaven in transparenten pregled nad višino zbranih sredstev. Višina pokojnine je odvisna od števila let vplačil in pričakovane življenjske dobe posameznika. Pregled nad višino bodoče pokojnine posameznika posredno motivira k podaljševanju delovne dobe. Kljub podobnosti z naložbenim sistemom ta ureditev omogoča, da posamezniki še vedno vplačujejo na skupni račun, ki je razdeljen na posameznikove navidezne račune, medtem ko pri naložbenem sistemu vsak posameznik vplačuje na individualni račun. Berk nadaljuje (2006, str. 25), da bi bilo trenutno najbolj smiselno oblikovati štiristebni sistem pokojninskega varčevanja in zavarovanja (v bistvu gre za tristebni sistem, saj gre pri prvem stebri za t. i. *zero pillar*, ki zagotavlja minimalne socialne prejemke), pri čemer bi prvi steber predstavljal trenutni redistributivni del, drugi steber bi tvoril sistem NDC, tretji steber bi sestavljala kolektivna pokojninska varčevanja in zavarovanja ter četrtega vse ostale možne oblike individualnega varčevanja. S. Berk in Jašovič (2007, str. 36) sta tako mnenja, da bi prehod na tak sistem po najkrajši poti pripeljal do varčevanja in blaginje posameznika in celotne družbe. Pokojninski sistem, gledano kot celota, bi bil na račun različnosti stebrov izpostavljen posameznim tveganjem le znotraj posameznega stebra. Zaradi nepopolne koreliranosti med posameznimi dejavniki tveganja bi bili doseženi blagodejni učinki pri financiranju pokojnin in s tem tudi optimalnejša potrošnja v času.

Prvi steber je tako še vedno najpomembnejši vir dohodkov za upokojence. Razliko med prejemki in izdatki v blagajni pokrije država iz proračuna, kar znaša 30 % sredstev (Bešter, 2007, str. 1).⁴¹ Dejstvo je, da se pokojnine v primerjavi s plačami znižujejo. Zmotno pa je razmišljanje upokojencev, da so vir njihove pokojnine prihranki, ki so jih privarčevali v aktivnem obdobju. Če ne bi država posegala v sistem, bi jih namesto 12 pokojnin ob trenutnih vplačilih prejeli le 9. Tako kot v tujini je tudi pri nas pričakovati postopno zmanjševanje prispevkov iz tega stebra. Posameznik, ki ima 40 let delovne dobe in je v tem času prejemal plačo, ki je enaka povprečni plači v RS, bi ob upokojitvi leta 2006 prejel pokojnino, ki je enaka 64 % njegove povprečne plače. Čez osem let naj bi se to razmerje v Sloveniji ob trenutnem trendu znižalo na 60 % (Stanovnik, 2007, str. 3). Takšno zmanjševanje pokojnin je predvsem posledica preobremenjenosti pokojninske blagajne in odpira prostor za večjo vlogo drugega in tretjega stebra, ki bosta morala prinesiti del pokojnine iz javnega stebra. Kot sem že omenil, so evropski trendi v smeri razvijanja več-stebrih sistemov, ki se med seboj prepletajo in nudijo posamezniku celovito ponudbo finančnih produktov.

Drugi steber postaja tudi v Sloveniji pomemben amortizer prvega stebra, ki pa še vedno ni popolno izkoriščen. S pomočjo le-tega lahko relativno uspešno dopolnjujemo sistem sprotnega financiranja, saj ni neposredno občutljiv na slabe demografske trende. Ob vedno nižjih pokojninah iz prvega stebra in daljšanjem delovne dobe, je pričakovati povečano zanimanje za drugi steber. Problem drugega stebra so nizka vplačila, ki so posledica nepoznavanja sistema, pa odvisnost pokojnin od dogajanja na finančnih trgih, kar lahko pripelje do situacije, ko imajo posamezniki zelo nizke vsote privarčevane na osebnih računih, iz katerih ne morejo pričakovati zadostnih pokojnin. Problem drugega stebra predstavljajo tudi dvolične davčne olajšave, ki favorizirajo določene skupine. Naslednji problem je sama zapletenost sistema, ki je nepregleden, zato zavarovanci nimajo jasnega pregleda nad zbranimi sredstvi. Z razvojem interneta lahko pričakujemo razvoj varčevalnih produktov, ki bodo omogočili varčevanje za starost, ki bo varno, preprosto in udobno, kot je nakupovanje prek spleta. Tako je Z. Bodie (2007) mnenja, da bi bilo treba trenutno prevladujočo obliko vzajemnih pokojninskih skladov nadomestiti z osebnimi pokojninskimi računi z vgrajeno protiinflacijsko zaščito (Bešter, 2007, str. 2). Zadnje čase so

⁴¹ Delež javnih sredstev, namenjenih za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, si lahko ogledate v Prilogi 6.

prava uspešnica tudi skladi življenjskega cikla⁴² (ang. *lifecycle fund*), v katerih se struktura naložb prilagaja dejanskemu življenjskemu položaju posameznika in načrtovanemu trenutku upokojitve.

Verjamem, da so zgoraj naštet alternative le nekatere izmed možnih smeri razvoja drugega stebra, vendar je vse skupaj še vedno prezgodaj za tako mlad in nerazvit slovenski finančni trg. Vsekakor pa pričakujem, da se bodo te inovacije iz ZDA v naslednjih letih pojavile v EU, oziroma so se že, in se bodo preko tujih in domačih finančnih institucij postopno pojavile tudi pri nas. Tukaj se tako odpirajo nove možnosti zaslužka za banke, zavarovalnice in pokojninske družbe in posledično razvoj našega finančnega trga.

Kakšne pa so bolj verjetne in potrebne spremembe v slovenskem drugem stebri? Vsekakor bi bile dobrodošle operativne spremembe, ki bi poenostavile in poenotile poslovanje izvajalcev, zavarovancem pa bi omogočile boljšo preglednost in obveščenost o dejanskih pokojninah, ki si jih lahko obetajo. Kidrič (Čeh, 2008, str. 6) tako predlaga vpeljavo t. i. *oranžnega pisma*, ki je uveljavljeno v skandinavskih deželah. Bodoči upokojenci vsako leto prejmejo dopis, v katerem jih država obvešča o stanju na njihovih pokojninskih računih in tudi kakšna bo višina pokojnine glede na trenutne predpostavke. Tako lahko vsak izve, kaj lahko pričakuje in še pravočasno vpliva na višino bodoče pokojnine, na primer s povečanjem varčevanja.

Vzajemni pokojninski skladi se morajo pripraviti na množična izplačila dodatnih pokojnin, t. i. rent, ki se bodo začela leta 2010. Za začetek bi morali določiti enotne predpostavke za informativne izračune. Poskrbeti bi morali tudi, da bi se vključili zaposleni z nizkimi plačami v delovno intenzivnih panogah. Če želimo imeti zadostne dodatne pokojnine, moramo plačevati višje premije. Bešterjeva (2007, str. 2) meni, da bi morali vsaj za zaposlene v drugi polovici kariere dvigniti limite za davčne olajšave.

Sam pa bi izpostavil še en problem drugega stebra. V mislih imam minimalni zajamčeni donos, ki ga morajo VPS zagotavljati. Podatki o sestavi naložb kažejo, da upravljalci pokojninskih skladov vodijo konzervativno investicijsko politiko. Tak pristop je po besedah Heriča (2002, str. 80) pričakovan in razumljiv zaradi predpisane zajamčene donosnosti, ki odvrta upravljavce od bolj tveganih naložbenih politik, saj so ti nagrajeni glede na obseg sredstev v upravljanju in ne v odvisnosti od dosežene investicijske uspešnosti. Pristop upravljavcev je tak tudi zaradi slabe likvidnosti slovenskega trga vrednostnih papirjev in velikega nihanja cen lastniških vrednostnih papirjev. Ta so pogosto posledica presežne ponudbe oziroma povpraševanja in ne notranje vrednosti podjetja, zato dodatno odvrta od naložb v lastniške vrednostne papirje. Investitorji se torej soočajo z oportunitetnimi stroški oziroma izgubami. Te izgube so za zavarovance večje, kot bi bile pri oblikovanju klasičnega zavarovanja portfelja z uporabo izvedenih finančnih instrumentov, ali z dinamičnim prilagajanjem portfelja, saj taka ureditev temeljito posega v strateško razporeditev naložb, ki prispeva k doseganju donosnosti posameznega portfelja (Skok & Berk, 2005, str. 19).

Slovenski VPS-ji so trenutno ujeti v spiralo nizkih donosov, kjer jim ni treba skrbeti za konkurenco, saj so si portfelji podobni, kar pa ne vodi v razvoj novih produktov in posledično trga. Vlada bi morala dopustiti sheme brez zagotovljenih donosov in tako zavarovancem ponuditi možnost, da sami izberejo bolj tvegane pokojninske sheme. Berk in Skokova (2005, str. 21) sta mnenja, da bi morali VPS-ji zavarovancem ponuditi več alternativ glede na osebno naklonjenost

⁴² Primer t. i. *life cycle* sklada je na primer sklad, ki ima na začetku, ko začnemo varčevati 80 % sredstev v delnicah in 20 % v obveznicah. Približno sredi varčevanja se sredstva na našem računu alocirajo v portfelj, ki ima 50 % sredstev v delnicah in drugo polovico v obveznicah. Zadnjih nekaj let pa se sredstva prelijejo v konzervativno shemo, kjer imamo 20 % sredstev v delnicah in 80 % v obveznicah. Cilj takega pokojninskega sklada je čim bolj prilagoditi investicijsko politiko starosti zavarovanca in posledično naklonjenosti tveganju.

tveganju. Sama omenjata možnost oblikovanja več pokojninskih skladov z različnimi naložbenimi politikami v okviru posameznega upravljavca ter razvrščanje zavarovancev med njimi oziroma obstoj več pokojninskih skladov pri posameznem upravljavcu. Posameznik lahko tako svoja sredstva sam razporedi med različne sklade in si zagotovi osebno najbolj optimalno alokacijo sredstev.

V naslednjih letih lahko pričakujemo razcvet **tretjega stebra** predvsem na račun razvoja finančnega trga. Tako lahko pričakujemo nove varčevalne produkte, ki bodo zadovoljili potrebe zavarovancev v razmerju donos/tveganje. Prav razvoj trga bi razbil trenutno monotonost med zavarovalnicami in bankami, ki bi morale bolj agresivno nastopati na trgu, da bi pritegnile nove komitente. Le-ti se bodo morali s časom pričeti zavedati, da bo njihova pokojnina odvisna predvsem od individualnega varčevanja in bodo zato morali iskati dodatne možnosti za oplenitenje premoženja. Razvoj interneta bo bodočim varčevalcem omogočil lažjo primerjavo med različnimi produkti, ki bi lahko s pravim pristopom izvajalcev in ustreznimi davčnimi olajšavami s strani države postali priljubljeni med tistimi varčevalci, ki so se do sedaj zatekali v različna naložbena zavarovanja in vzajemne sklade. Prav v tretjem stebru vidim možnost razvoja prej omenjenega sklada življenjskega cikla ter različnih garantiranih produktov, ki so v tujini zelo priljubljeni med varčevalci. Vsekakor je kot v drugem stebru tudi tukaj potrebno vpeljati transparentnost sistema, ki temelji na preglednosti, ki jo ima posameznik nad privarčevanimi sredstvi ter bodočo vsoto. Le tako bo del sredstev, ki sedaj beži izven pokojninskega sistema, ostal v sistemu. Pri tem je odločilna vloga države, ki bi morala s svojimi olajšavami ter regulativo nad instrumenti pustiti upravljavcem bolj proste roke.

SKLEP

Tradicionalni pretočni sistem, ki temelji na medgeneracijski pogodbi, se dandanes sooča z resnimi težavami, ki jih povzročajo demografske spremembe in okornosti sistema pri zbiranju in redistribuciji sredstev. Tako smo lahko prepričani, da je prehod na naložbeni sistem neizbežen. Potreba po dodatnih pokojninskih stebrih je postala nujna, saj se bo le na tak način razbremenilo sedanje in bodoče generacije. Razlike med sistemoma se manifestirajo v sami razporeditvi stroškov. Pri kapitalnem sistemu so stroški individualizirani, padec tečajev na kapitalskih trgih (cen premoženja) pa prizadene vsakega »upravičenca« kapitalskih skladov posebej. Pri splošnem sistemu je strošek zmanjševanja razmerja med plačniki in upravičenci kolektiviziran – porazdeli se na celotno družbo, kar zmanjšuje njihovo motivacijo za optimalno obnašanje. Nasprotno je pri kapitalnem sistemu posameznik tudi individualno motiviran, da izbira kar najboljše naložbe. Potroši lahko zgolj toliko, kot ustvari. Pri tem pa optimalnejša vlaganja vodijo do ustvarjanja več in/ali bolje, višjega življenjskega standarda (oziroma BDP na prebivalca) in s tem pomagajo blažiti "pokojninski" problem. Raziskave so pokazale, da večstebri pokojninski sistemi krepijo narodnogospodarske prihranke, pripomorejo k razvoju kapitalskih trgov, kar posledično znižuje tudi stroške financiranja podjetij in pripomore h gospodarski rasti ter k odpravljanju makroekonomskih neravnovesij.

Evropa je trenutno približno na pol poti prehoda v popolnoma naložbeni sistem, kjer bo javni prvi steber skrbel le za socialno ogrožene člane družbe. To se že sedaj manifestira na postopnem zmanjševanju pravic iz tega naslova. Pričakovati je tudi nadaljnjo podaljševanje delovne dobe na račun daljše življenjske dobe, ki je podprta z razvojem medicine in tehnologije, s čimer se bo delno omilil pritisk na trg dela. Problem prehoda so stroški in dilema, kako hitro preiti v nov sistem, ne da bi preobremenil družbo kot celoto.

Na vprašanje, kje je Slovenija sredi teh pokojninskih sprememb, bi lahko rekli, da za enkrat še vedno na začetku, saj je vpliv prvega stebra še vedno močan, drugi steber pa še ni popolnoma zaživel. Verjamem, da bo tudi Slovenija prej ali slej šla po evropski poti. Naloga prvega stebra bo zagotavljanje minimalne pokojnine s ciljem ohraniti določeno socialno mejo. Ob trenutnih trendih se bo omenjenih 30 odstotkov sredstev, ki jih prispeva država, še povečevalo in tako tudi povečevalo javnofinančno breme, po drugi strani pa ta sredstva predstavljajo pritisk na spremembo sistema dodatnega pokojninskega varčevanja. Država se bo morala ozreti v smeri dodatnega poviševanja prispevkov in podaljševanja oziroma izenačevanja delovne dobe med spoloma. Le na tak način se lahko pokojninski blagajni zagotovi dodatno količino sredstev, ki bi omilila pokojninski prepad. Pri tem mora država spodbujati nadaljevanje delovne dobe po zakonsko določeni starostni meji z različnimi bonusi, kot so različne davčne olajšave, zagotavljanje zdravstvenih ugodnosti (različni zdravniški pregledi in ostale zdravstvene storitve) ter kaznovati predčasno upokojevanje z različnimi malusi, ki zmanjšujejo višino pokojnine. V končni fazi bo morala država začeti postopno zniževati pravice in jih pripeljati na minimalno socialno raven.

Kar se tiče drugega stebra bi morala država povečati oziroma poenostaviti davčne olajšave, povečati transparentnost sistema, odpraviti minimalne zajamčene donose ter omogočiti možnost vstopa tujcev na trg – ti bi tako pripeljali v Slovenijo nove finančne instrumente in povečali konkurenčnost na zelo dolgočasem in zaspanem pokojninskem trgu. VPS bi se morali začeti zavedati, da so tudi oni le ponudniki na trgu kapitala in da se bodo prej ali slej na trgu pojavile tako domače kot tuje finančne institucije, ki bodo nudile strankam paletu različnih naložbenih produktov. Že sedaj smo bili priča množičnemu begu sredstev, v druge naložbene oblike, predvsem vzajemne sklade in naložbena varčevanja, ki varčevalcem ponujajo možnost izbire med donosi/tveganjem, kar bi se lahko v prihodnosti še stopnjevalo.

Tudi tolikokrat zanemarjeni tretji steber bo dobil svojo priložnost in verjamem, da se bo del sredstev steklo tudi vanj. V kakšni meri pa bo odvisno od nadaljnjega razvoja našega finančnega trga in ponudnikov teh produktov ter države z različnimi spodbudami in manj rigidno zakonodajo. Priljubljenost tretjega stebra bo vsekakor odvisna tudi od pristopa države do osveščanja celotne družbe, razvoja interneta, oglaševanja posameznih ponudnikov in razmer na finančnih trgih.

Koliko stebri sistem bomo imeli v prihodnosti, bo pokazal čas. Sedaj je važno, da se začnemo pripravljati na to in obstoječi sistem kar se da optimalno prilagodimo tako za obstoječe kot za bodoče upokojevence, ki si za svoj prispevek družbi zaslužijo pošteno vračilo na stara leta.

LITERATURA IN VIRI

1. 1. oktober - mednarodni dan starejših. Statistični urad RS (2007). Najdeno 10. marca 2008 na spletnem naslovu - http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1180.
2. Berk, A. (2006, 02. december). Jesen življenja na štirih stebrih. *Delo (Sobotna priloga)*, str. 25.
3. Berk, S. A. & Jašovič B. (2007, december). Z večstebnim pokojninskim sistemom do blaginje posameznika in družbe. *Bančni vestnik*, (12), 36–42.
4. Berk, S. M. (2007). Z načrtovanjem do brezskrbne in finančno neodvisne starosti. *Zbornik ob 10. obletnici Kapitalske družbe*. Najdeno 24. aprila 2008 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/files/505/kad_zbornik2007_meta_s_berk.pdf.
5. Bešter, H. (2007). Koliko stebrov potrebujemo za lepo starost? *Zbornik ob 10. obletnici Kapitalske družbe*. Najdeno 24. aprila 2008 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/files/503/kad_zbornik2007_helena_bester.pdf.
6. Bešter, H. (2008). Ali smo v Sloveniji pripravljeni na izzive, povezane s staranjem prebivalstva? *Kapitalska Družba*. Najdeno 3. aprila 2008 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/strokovni_prispevki/strokovni_prispevek?aid=188.
7. Boldrin, M., Jose, D. J., Francisco, J. J. & Peracchi F. (1998). The Future of Pensions in Europe. *Universidad Carlos III de Madrid and CEPR*. Najdeno 1. aprila na spletnem naslovu http://www.micheleboldrin.com/Papers/ep_pensions.pdf.
8. Božovič, M. (1999). Pokojninske reforme v državah članicah evropske unije. *Evrobilten* (8/9). Najdeno 28. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://evropa.gov.si/publikacije/evrobilten/evrobilten-09-06/>.
9. Bravo, H. J. (2001). The Chilean Pension System: A Review of Some Remaining Difficulties After 20 Years of Reform. *International Seminar on Pensions*. Najdeno 14. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.ier.hit-u.ac.jp/pie/Japanese/discussionpaper/dp2000/dp7/text.pdf>.
10. Brezovnik, R. (2003, 15. december). Vzajemni pokojninski skladi. *Revija Kapital* (327). Najdeno 30. marca 2008 na spletnem naslovu <http://www.revijakapital.com/kapital/poslovnefinance.php?idclanka=1964>.
11. Čebokli, A. (2007). B. Kovač: Demografska tranzicija je samouničenje človeške civilizacije. *Finance*. Najdeno 20. aprila na spletnem naslovu <http://www.finance.si/196885>.
12. Čeh, S. (2008, 04. februar). Slabosti zadnjih mesecev še ne napovedujejo slabih rent. *Delo (FT)* (85), str. 6–8.
13. Dutch Ministry of Social Affairs and Employment (2006). The Dutch pension system. Najdeno 15. aprila 2008 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/economy_finance/epc/documents/2006/ageing_netherlands_fiche_en.pdf.
14. Errázuriz A. G. (2005). Chile's model still hot. Najdeno 18. novembra 2008 na spletnem naslovu http://globalpensions.com/data/GP_pdfs/features/feature_pdf_613.pdf.
15. Errázuriz A. G. (2007). Report turns heat up on Chilean model. Najdeno 18. novembra 2008 na spletnem naslovu http://globalpensions.com/data/GP_pdfs/features/feature_pdf_919.pdf.
16. Gomboc G. (2004). *Svetovna kriza pokojninskih sistemov in pokojninska reforma v Čilu* (str. 26–42). Diplomsko delo. Univerza v Mariboru, Laznica.
17. Gornjak, M. (2002, 18. november). Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje. *Revija Kapital* (299). Najdeno 2. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.revijakapital.com/kapital/podrobnogledom.php?idclanka=842>.

18. Gornjak, M. (2003, 10. februar). Združitve in varčevalci. *Revija Kapital* (305). Najdeno 2. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.revijakapital.com/kapital/poslovnefinance.php?idclanka=1077&komentarji>.
19. Kovač, S. (2004). Položnice za upokojence. *Finance* (229). Najdeno 12. aprila 2008 na spletnem naslovu http://www.finance.si/104895/Polo%BEnice_za_upokojence.
20. Kupiszewski, M., Bijak, J. & Nowok, B. (2006). Impact of future demographic changes in Europe. *CEFMR Working Paper*. Najdeno 26. aprila 2008 na spletnem naslovu http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2006-06.pdf.
21. Lesčanec, S. (2006). *Vzajemni pokojninski skladi*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
22. Natali, D. (2004). Poland, The Reformed Pension system. *OSE report*. Najdeno 15. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.ose.be/files/mocpension/PolandOMC.pdf>.
23. Natali, D. (2004). The Netherlands, The Pension system. *OSE report*. Najdeno 15. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.ose.be/files/mocpension/NetherlandsOMC.pdf>.
24. Natali, D. (2004). The United Kingdom, The Pension system. *OSE report*. Najdeno 15. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.ose.be/files/mocpension/UKOMC.pdf>.
25. Navodilo o vsebini in obliki prijave za vpis v register, prijavi sprememb, načinu dajanja podatkov ter dokumentaciji, ki jo je potrebno priložiti prijavi za vpis v register pokojninskih načrtov (2000). *Uradni list RS* (št. 58/2000, 29. junij 2000).
26. Osborne, H. (2007, 13. november). UK state pension is 'worst in Europe', *The Guardian*. Najdeno 24. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.guardian.co.uk/money/2007/nov/13/statepensions.personalfinancenews>.
27. Perhavec, P. (2002). *Drugi steber pokojninskega sistema v Sloveniji: dosedanji razvoj in perspektive*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
28. Pogačar, M. (2007). Kolektivno dodatno pokojninsko zavarovanje v podjetjih. *Kapitalska Družba*. Najdeno 20. marca 2008 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/strokovni_prispevki/strokovni_prispevek?aid=184.
29. Pogačar, M. (2008). Postopek priprave, vsebina in sprejem pokojninskega načrta v podjetju. *Kapitalska Družba*. Najdeno 24. marca 2008 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/strokovni_prispevki/strokovni_prispevek?aid=189.
30. Queisser, M. & Vittas, D. (2000). The Swiss multi-pillar pension system: The triumph of common sense? *Development Research Group*. Najdeno 15. aprila 2008 na spletnem naslovu http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/TW3P/IB/2000/10/07/00009494_6_00092205342254/additional/127527322_20041117170107.pdf.
31. Rodriguez, J. L. (1999). *Chile 's Private Pension System at 18: Its Current State and Future Challenges*. Najdeno 14. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.cato.org/pubs/ssps/ssp17.pdf>.
32. Ruiz - Tagle, V. J. & Castro, F. (1998). The Chilean pension system. *OECD ageing working papers*. Najdeno 14. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.oecd.org/dataoecd/21/38/2429310.pdf>.
33. Schmidt - Hebbel, K. (1999). Chile's pension revolution coming of age. Najdeno 14. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://schmidt-hebbel.com/pdf/SH99PR.pdf>.
34. *Seznam izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja*. (2007). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Najdeno 23. aprila 2008 na spletnem naslovu http://www.mdds.gov.si/si/delovna_podrocja/delovna_razmerja_in_pravice_iz_dela/pokojninsko_in_invalidsko_zavarovanje/dodatno_pokojninsko_zavarovanje/izvajalci_dodatnega_pokojninskega_zavarovanja/seznam_izvajalcev_dodatnega_pokojninskega_zavarovanja/.
35. Skok, M & Berk, A. (2005, marec). Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje v Sloveniji. *Bančni vestni*, (3), 17–24.

36. Stanovnik, T. (1998). *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
37. Stanovnik, T. (2007). Demografski trendi in vzdržnost pokojninskega sistema v Sloveniji. *Zbornik ob 10. obletnici Kapitalske družbe*. Najdeno 24. aprila 2008 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/files/510/kad_zbornik2007_tine_stanovnik.pdf.
38. Štrovs Marko (2000). *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju s komentarjem*. Lesce: Oziris.
39. Turk, Ž. (2007). Staranje prebivalstva: v iskanju novega dogovora. *Zbornik ob 10. obletnici Kapitalske družbe*. Najdeno 24. aprila 2008 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/files/513/kad_zbornik2007_ziga_turk.pdf.
40. Verbič, M. (2004). *Upokojevanje in ekonomske spodbude v slovenskem pokojninskem sistemu*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
41. Vzajemni pokojninski skladi in njihovi izvajalci. (2008). Ljubljana: Agencija za trg vrednostnih papirjev. Najdeno 24. aprila 2008 na spletnem naslovu <http://www.a-tvp.si/content.asp?idm=45>.
42. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (2007). *Mesečni statistični pregled, december 2007*. Najdeno 7. maja na spletnem naslovu <http://www.zpiz.si/src/msp/200712/index.html#s01>.
43. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1.) (1999). *Register predpisov Slovenije*. Najdeno 23. aprila 2008 na spletnem naslovu http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_ZAKO1431.html.
44. Zakon o Prvem pokojninskem skladu Republike Slovenije in preoblikovanju pooblaščenih investicijskih družb – ZPSPID (2005). *Uradni list RS* (št. 26/2005 15. marec 2005).

PRILOGE

Priloga 1: Razmerje med prebivalstvom, starim 65 let in več, in prebivalstvom, starim med 15 in 64 let, v letu 2003 in projekcije za leti 2025 in 2050.

Država	2003	2025	2050	Sprememba 2003 - 2050
Belgija	26	36	47	21
Danska	22	34	42	20
Nemčija	26	38	52	26
Grčija	26	36	60	35
Španija	25	33	66	41
Francija	25	37	46	41
Irska	16	25	45	29
Italija	28	39	62	34
Luksemburg	21	28	36	15
Nizozemska	20	33	41	20
Avstrija	23	34	52	30
Portugalska	23	35	59	36
Finska	23	41	47	24
Švedska	26	36	41	14
Združeno kraljestvo	24	33	45	21
Ciper	14	29	43	30
Češka republika	20	35	55	35
Estonija	23	31	43	20
Madžarska	22	34	48	26
Litva	22	29	45	23
Latvija	23	31	44	21
Malta	19	34	41	22
Poljska	18	33	51	33
Slovaška republika	16	28	51	34
Slovenija	21	36	56	35
EU 25	24	35	51	27
EU 15	25	36	52	26
Nove članice (EU 10)	19	33	50	31

Vir: T. Stanovnik, Demografski trendi in vzdržnost pokojninskega sistema v Sloveniji, 2007, str. 2.

Priloga 2: Največji pokojninski skladi v starem čilskem sistemu in njihovi tržni deleži do leta 1979.

Institucija	Število zavarovancev	Tržni delež (%)
Servicio de Seguro Social	1.394.300	62,61
EMPART	430.000	19,31
CANAEMPU	264.200	11,86
Ostali	138.400	6,22
Skupaj	2.226.900	100,00

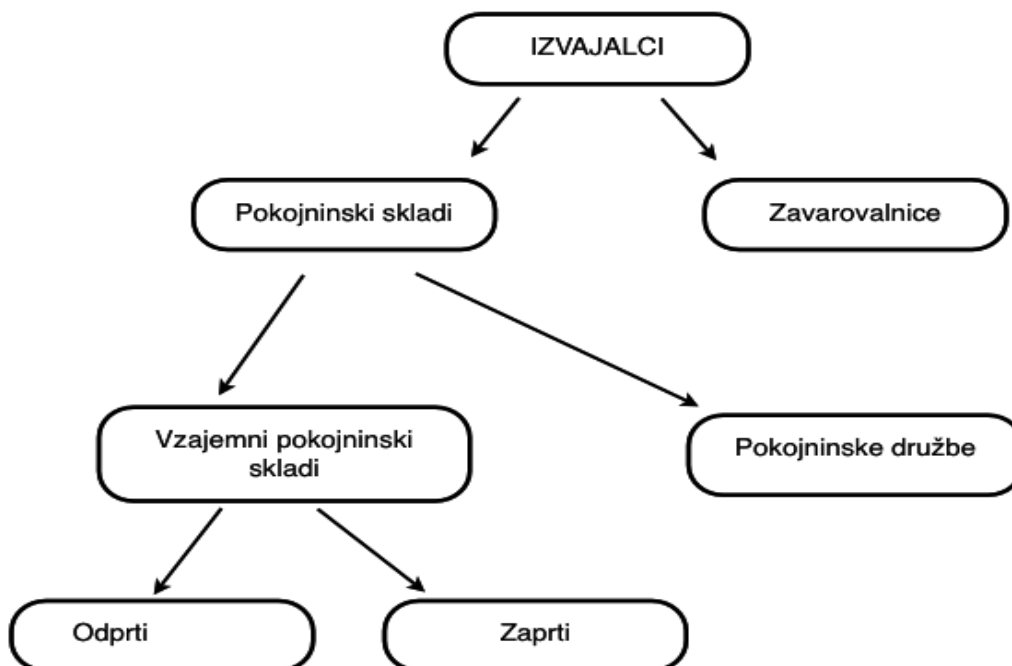
Vir: J. Ruiz - Tagle & F. Castro , *The Chilean pension system, 1998, str. 5, tabela 1.*

Priloga 3: Slovenski pokojninski sistem.

Vir: H. Bešter, *Ali smo v Sloveniji pripravljeni na izzive, povezane s staranjem prebivalstva?* 2008.

Priloga 4: Izvajalci prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja.

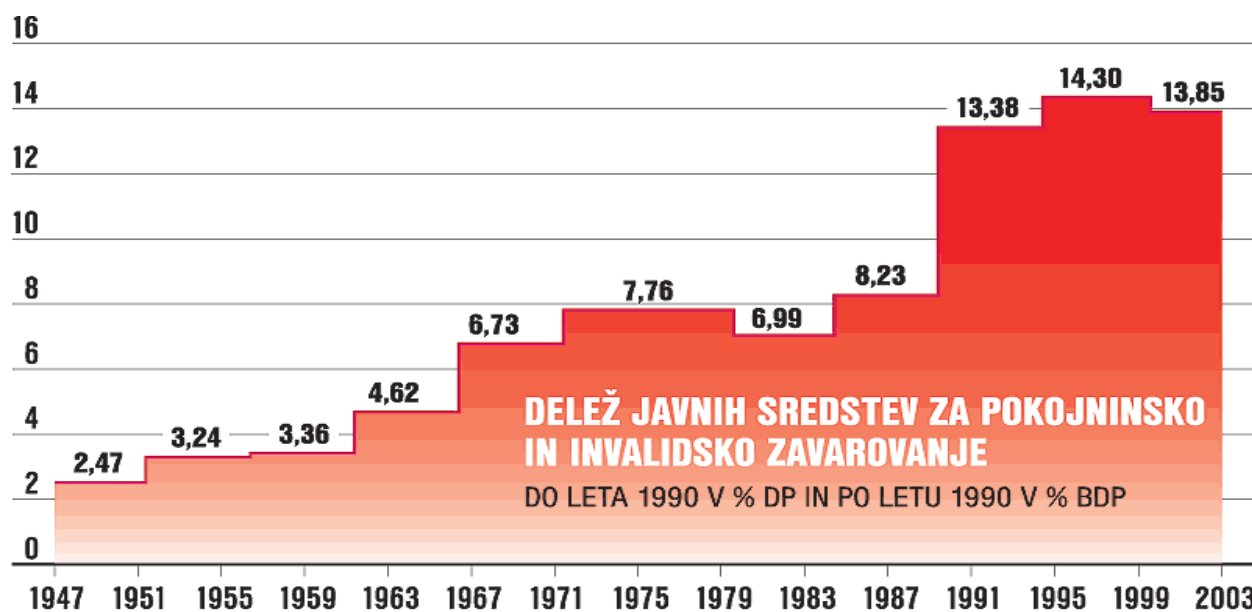
Vir: S. Leščanec, *Vzajemni pokojninski skladi*, 2006, str. 8, slika 1.

Priloga 5: Stopnja zaposlenosti starejših delavcev (starostna skupina 55–64 let) v letu 2005.

	Ženske	Moški
EU 15	35,4	53,1
Belgija	22,1	41,7
Bolgarija	25,5	45,5
Češka republika	30,9	59,3
Danska	53,5	65,6
Nemčija	37,5	53,5
Estonija	53,7	59,3
Irska	37,3	65,7
Grčija	25,8	58,8
Španija	27,4	59,7
Francija	35,2	40,7
Italija	20,8	42,7
Ciper	31,5	70,8
Latvija	45,3	55,2
Litva	41,7	59,1
Luksemburg	24,9	38,3
Madžarska	26,7	40,6
Malta	12,4	50,8
Nizozemska	35,2	56,8
Avstrija	22,9	41,3
Poljska	19,7	35,9
Portugalska	43,7	58,1
Romunija	33,1	46,7
Slovenija	18,5	43,1
Slovaška republika	15,6	47,8
Finska	52,7	52,8
Švedska	66,7	72,0
Združeno kraljestvo	48,1	66,0
Hrvaška	23,8	43,0
Turčija	17,1	45,4

Vir: T. Stanovnik, Demografski trendi in vzdržnost pokojninskega sistema v Sloveniji, 2007, str. 2, tabela 2.

Priloga 6: Delež javnih sredstev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (% BDP).

Vira: Medgeneracijski transferi dohodka v Sloveniji (Stanovnik, Kukar, 1995), Letno poročilo o poslovanju ZPIZ za leto 2003, op.: podatki za obdobje do leta 1990 so izraženi v družbenem proizvodu (DP) in vsebujejo ob sredstvih za pokojninsko in invalidsko zavarovanje še izdatke za borce in vojne invalide. Izdatki po letu 1990 so izraženi v bruto domačem proizvodu (BDP), ki je širša definicija družbenega proizvoda. Podatki po letu 2000 so podani po novi metodologiji izračunavanja BDP, ki je glavni razlog za nižji odstotni delež izdatkov ZPIZ v BDP od tistega v predhodnem obdobju 1995-1999.

Vir: S. Kovač, *Položnice za upokojenca*, 2004.